

En skrift om
strukturomvandling
med fokus på
ungdomar i ett
lokalt och regionalt
perspektiv

Ungdomarna, jobben och framtiden!

Swedbank

ICA

 Sveriges
Kommuner
och Landsting

Förord

Ungdomsarbetslösheten har en tid varit föremål för en livlig diskussion i Sverige. Debattartiklar, partipolitiska utspel och uttalanden är vanligt förekommande. En fråga är emellertid vilken saklig grund som utspelen vilar på och hur realistiska förslagen till åtgärder är. Det kan finnas anledning att bidra till faktaunderlaget för den debatt som säkert kommer att och gärna bör fortsätta. För visst, ungdomsarbetslösheten är ett gissel, bidrar till att många ungdomar riskerar att hamna i ett långvarigt utanförskap och är ett omfattande resursslöseri.

I den här skriften försöker vi sätta in ungdomsarbetslösheten i ett litet större sammanhang, dels genom att relatera den till den utveckling och de utmaningar som följer av globaliseringen, dels visa på de samband som kan finnas med de kontinuerligt förändrade mönster för främst högre studier och familjebildning, som präglar vår tid.

Vår förhoppning är att skriften ska bidra till att debatten åtminstone delvis ska kunna föras utifrån lite andra infallsvinklar. Vi konstaterar t.ex. att den officiella siffran avseende ungdomsarbetslöshet i april 2010 är ca 31 procent. Om man räknar andelen arbetslösa ungdomar 15–24 år, exkl. heltidsstuderande som sökt arbete, är siffran ca 6 procent. Det är framförallt denna grupp som vi tycker debatten och åtgärderna ska fokusera på. Vi lyfter också fram i ljuset de mycket tydliga regionala obalanser som finns på området och den hotbild som för särskilt utsatta kommuner, regioner och givetvis företag ligger i att inte snabbt och kraftfullt försöka anpassa ekonomin till de villkor som tjänste- och servicesamhället erbjuder.

Skriften avslutas med några råd och rekommendationer till beslutsfattare, debattörer och ungdomarna själva. De förslag som lämnas har stöd i ett tämligen omfattande faktamaterial som också redovisas. Under ett valår är det svårt för att inte säga omöjligt att ge ut en skrift som handlar om en av de hetaste politiska frågorna utan att riskera att kunna beskyllas för att gå det ena eller andra partiets ärenden. Den risken har vi bedömt värd att ta samtidigt som de förslag vi lägger snarare pekar på behovet av en viss åtgärd än exakt hur lösningen ser ut.

Ungdomarnas möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden, vissa kommuners och regioners tilltagande problem med avfolkning och en aldrig företagsstruktur och inte minst generationsväxlingens framtida möjligheter och hot är allt för viktiga frågor för att bli hänvisade till en debatt vilande på bristande faktaunderlag och bjudande på enkla lösningar.

Skriften har tagits fram av Gunnar Johnson, Johnson Utveckling Vejby, tidigare bl a regiondirektör i Uppsala, på uppdrag av Arena för Tillväxt – ett samarbete mellan ICA, Swedbank och Sveriges Kommuner och Lands-ting. Gunnar Johnson svarar för innehållet i rapporten där Roland Lexén och Per Sandgren, Arena för Tillväxt, genomfört intervjuer med ett tiotal personer. Arena för Tillväxt arbetar med att främja lokalt och regionalt till-växtarbete genom att erbjuda stöd i samverkansprocesser mellan privat och offentlig sektor samt tillhanda kunskapsmaterial i form av skrifter, nyhets-brev och statistik.

Med hopp om inspirerande läsning!

STOCKHOLM I JUNI 2010

Roland Lexén

Projektchef, Arena för Tillväxt

© Arena för Tillväxt.

Ange källa vid användning av materialet i rapporten.

ISBN 978-91-7164-552-4

Tryck: Davidsons Tryckeri AB

Form: Ordförrådet

Text: Gunnar Johnson

Innehåll

1 Förord

4 Förändringens vindar allt starkare

6 *Befolkningsutveckling, 1990–2009*

9 Sverige i den globala ekonomin

14 *Utveckling av sysselsättningen inom tillverkningsindustri och utvinning, 1990–2008*

17 Ungdomars situation på arbetsmarknaden

24 *Ungdomsarbetslöshet, andel inskrivna hos Arbetsförmedlingen 18–24 år, April 2010*

27 *Andel elever som fullföljt gymnasieutbildning inom 4 år med start höstterminen 2005*

31 Ungdomars roll för en förbättrad dynamik på arbetsmarknaden

35 *Förändring av antal 20–24 åringar jämfört med förändring av antal 60–64 åringar*

37 Fyrtioåringarnas uttåg – vilken arbetsmarknad väntar i morgon?

39 Slutsatser och råd till beslutsfattare, debattörer och ungdomar

48 Referenslista

Förändringens vindar allt starkare

Nya villkor för individer, företag och kommuner

Ingenting är längre som förut. Övergången från skola till arbetsliv förskjuts successivt upp i åldrarna. Kraven på kompetens i form av teoretiska kunskaper och färdigheter utvecklas ständigt. Befolkningen koncentreras alltmer till täta regioner och i närheten av universitet och högskolor. Den genomsnittliga åldern för när kvinnan föder sitt första barn är nu snart över 30 år och är redan över 30 år för kvinnor i storstäderna. Även ungdomars etablering på bostadsmarknaden förskjuts successivt upp i åldrarna.

Samtidigt pågår en allt snabbare omställning av arbetslivet. Ny teknik utvecklas och tas i anspråk. Arbetsmarknaden specialiseras genom att allt fler arbetar i allt smalare yrken och med allt mer kunskap inbyggd i produktionen vare sig det gäller varor eller tjänster. Tjänste- och serviceyrkena växer på bekostnad av mer traditionella yrken i den varuproducerande sektorn. Gränsen mellan vad som rimligen bör identifieras som tjänster och vad som är tillverkning suddas ut. Produktlivslängden, dvs. den tid som en produkt med en viss given teknisk prestanda används innan den anses förbrukad, kortas. Innovationer och entreprenörskap spelar en allt viktigare roll som framgångsfaktorer i den globala ekonomin.

Beskrivningen ovan ger givetvis inte rättvisa åt de komplexa mekanismer som kännetecknar dagens ekonomi och därmed skapar förutsättningar för arbetsmarknadens funktionssätt. Men som en grov, sammanfattande illustration av vilka villkor, som dagens unga möter när de ska etablera sig på arbetsmarknaden, kanske den ändå kan tjäna. I vilket fall är det utgångspunkten för den betraktelse som följer i denna rapport. Det är en betraktelse som tar sin utgångspunkt i erfarenheter och statistiska observationer och som slutar med några rekommendationer till debattörer och beslutsfattare och kanske också till ungdomarna själva.

Strukturomvandlingen tar ingen paus

Förändringstakten på arbetsmarknaden är hög och accelererande. Den lågkonjunktur kopplad till en omfattande kris i de finansiella marknaderna, som vi just gått igenom, ger rimligen vissa hack i förändringskurvan. Men det är långt ifrån säkert att utvecklingen de senaste åren, från Leeman Brothers konkurs fram till idag, har inneburit att förändringstakten avtagit. Det finns tvärtom skäl att anta att strukturomvandlingen, eller det som i den ekonomiska forskningen ibland kallas den kreativa förstörelsen (se s 31), har påskyndats av krisen. Svaga företag med en smal marknadsbas och otillräckligt eget kapital har slagits ut tidigare än de annars skulle ha gjort. Det har lämnat utrymme för "det nya" att spira. Men transaktionen till "det nya" har genom de finansiella marknadernas tillkortakommanden fördröjts. Utslagningen har påskyndats men framväxten av "det nya" försenats. Givetvis ger det kraftiga effekter på arbetsmarknaden. För ungdomar på väg att etablera sig innebär det att ribban för många lagts på en nivå som visats ouppnåelig. Ungdomarna har fått betala ett högt pris som i bästa fall handlar om en fördröjd etablering på arbetsmarknaden men i sämsta fall en förhöjd risk av utanförskap.

Annars skulle man kunna anta att en snabb och accelererande förändringstakt i ekonomin skulle gynna dem med färsk utbildning, gynna dem som nyligen fått del av tekniska landvinningar och framsteg vad gäller arbetsorganisation och kommunikation. Som vi ska se går det inte att visa att så har varit fallet. Tvärtom har av olika skäl, vilka vi i fortsättningen i denna rapport ska titta lite närmare på, arbetslösheten bland ungdomar stigit och inträdet på arbetsmarknaden förskjutits uppåt i åldrarna. Vad som ligger bakom den utvecklingen och hur sambanden ser ut med andra tendenser ska vi också lyfta fram i ljuset.

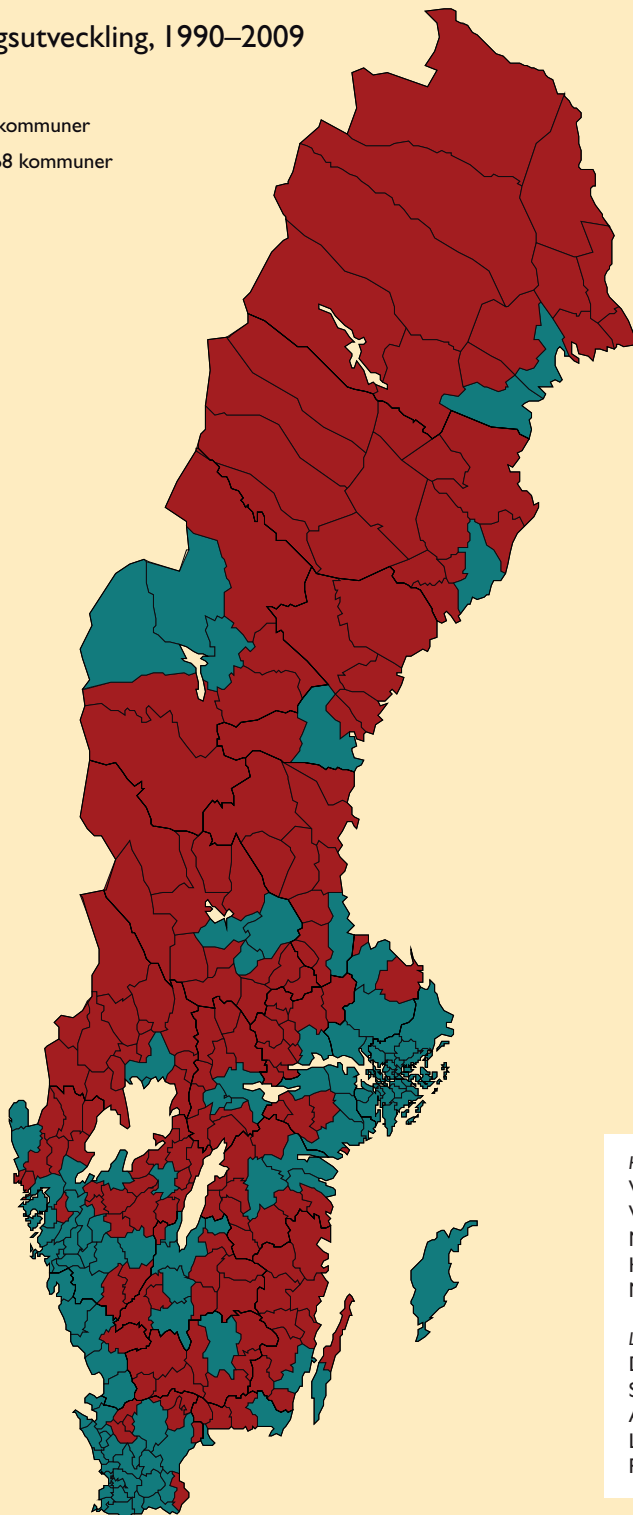
Dramatik i befolkningsutvecklingen

Hur arbetsmarknaden utvecklas är således intimt förknippat med vad som händer i den globala ekonomin, såväl de långsiktiga utvecklingstendenserna som eventuella kriser och perioder av överhettning. Arbetsmarknadens funktions sätt påverkas därutöver av nationella lagar, regelverk och avtal mellan arbetsmarknadens parter.

Men trots alla dessa nationella och även internationella faktorer kan man med fog hävda att i flera avgörande betydelser är det regionala och lokala faktorer som sätter sin prägel på arbetsmarknaden, på utbud och efterfrågan, på matchningen däremellan och på de mentala bilder som i hög grad påverkar individens beteenden.

Befolkningsutveckling, 1990–2009

- Ökat, 122 kommuner
- Minskat, 168 kommuner

Högst	Procent
Värmdö	71
Vaxholm	62
Nacka	38
Kungsbacka	35
Nykvarn	34

Lägst	Procent
Dorotea	-23
Strömsund	-24
Åsele	-24
Laxå	-24
Pajala	-25

Vinnarna i den ökande konkurrensen mellan städer och regioner är platser som uppfattas som attraktiva och som förmår dra till sig ekonomiska aktiviteter och människor. Förlorarna däremot utgörs av platser som lever kvar i det gamla industrisamhällets mentalitet och struktur

En grundläggande faktor är befolkningsutvecklingen. Under 2009 hade alla län i Sverige ett positivt migrationsnetto, dvs. fler personer med utländsk härkomst flyttade in än ut. De andra två statistiska variablerna bakom befolkningsstatistiken, födelsenettet och det inhemska flyttnettot, visar inte samma, i detta avseende homogena bild. Nio av Sveriges 21 län hade 2009 ett negativt födelsenetto, vilket indikerar en åldrande befolkning med tilltagande problem i framtiden. Och hela 13 av länen hade förra året ett negativt flyttnetto. Detta är inget nytt – tendensen har varit tydlig under ganska lång tid nu. Befolkningen koncentreras till storstadsområden och till kommuner med universitet och högskola. Fyra län, samtliga s.k. skogslän, har under 2009 en sjunkande befolkning.

Under perioden 1990–2009 har befolkningen i Sverige ökat med ca 750 000 personer. Under samma period har befolkningen i Stockholms län ökat med 378 000 personer, i Västra Götalands län med 128 000 personer och i Skåne län med 162 000 personer. Ökningen i dessa tre storstadslän motsvarar knappt 90 procent av den totala befolkningsökningen under de senaste två decennierna. Resterande befolkningsökning på dryga 80 000 delas sålunda av övriga 18 län i landet.

Befolkningsutvecklingen är en viktig faktor för arbetsmarknadens långsiktiga funktionssätt. Hur splittrad bilden är framträder tydligt om man ser på förändringen för Sveriges 290 kommuner de senaste 20 åren. Av de 290 kommunerna har mindre än hälften, endast 122 kommuner, ökat sin befolkning sedan 1990. Övriga har minskat och några har genomgått en kraftig minskning. I Pajala har befolkningen minskat med 25,1 procent, i Laxå med 24,1 procent och i Strömsund med 23,7 procent för att ge några exempel. Den motsatta bilden bidrar till ett förtydligande. Värmdö har ökat med 71,1 procent, Vaxholm med 62,3 procent och Nacka med 37,5 procent.

En prognos över befolkningsstillväxten för gruppen 18–64 år fram till år 2025 visar att det endast är ett mindre antal kommuner, totalt 24, som samtliga är belägna i de tre storstadsläna, som kommer att växa med mer än ca 10 procent under perioden fram till år 2025. Ytterligare 60 kommuner, dels många i dessa storstadslän, dels i huvudsak sådana med universitets- eller högskoleutbildning kommer att öka med upp till 10 procent. Den enda kommun norr om Gävle som ingår i den grupp som ökar sin befolkning är

universitetsorten Umeå. 97 kommuner beräknas minska med mellan 10 och 20 procent och ytterligare 31 kommuner i en omfattning som ligger i intervallet 20 till 37 procent, många från redan låga befolkningsnivåer.

Ungdomar flyttar till utbildning – och sedan till jobb

Det finns anledning att anta att de som flyttar från mer glest bebyggda områden till mer tätare regioner i huvudsak är yngre personer. Man söker sig till utbildning eller arbete. Den lokala och regionala effekten är en tilltagande obalans. Befolkningspyramiden får en alltmer ogynnsam profil i utflyttningskommunerna eller regionerna som det ju faktiskt till stor del handlar om. För den arbetsmarknad, privat som offentlig, som finns i avfolkningsområdena försvåras nyrekrytering och generationsväxling. Och, givet den generella utveckling som beskrivits inledningsvis ovan, försvåras också den nödvändiga förnyelsen av kompetens i den takt som krävs idag. Vi kommer även i fortsättningen behöva högutbildad och kompetent arbetskraft till orter utanför universitets- och högskoleorterna till både privat och offentlig sektor.

Flera undersökningar har gjorts av flyttmönstret i Sverige. Den regionalpolitiska utredningen visade år 2000 att en tämligen liten andel av dem som flyttade gjorde det av skäl som hade anknytning till arbetsmarknaden. Senare undersökningar har dock kompletterat den bilden och till vissa delar har också den korrigerats.

Totalt uppger ca en fjärdedel av dem som flyttar arbetsskäl. En nästan lika stor andel uppger sociala skäl och drygt en fjärdedel uppger skäl kopplade till bostaden. Ca 17 procent uppger att orsaken till flytten var utbildning. Det generella mönstret är att ju längre flytt vad gäller avståndet mellan den tidigare bostadsorten och den kommande desto större är sannolikheten att arbete eller studier är flyttorsaken.

Bland ungdomar i åldern 18–25 år är studier skälet för ca hälften av dem som flyttar. Flytt till arbete är huvudorsaken till ca 20 procent av flyttningarna. Om vi går upp i åldrarna och ser till gruppen 26–37 år är mönstret det motsatta. Hälften av dem som flyttar gör det av skäl som är kopplade till arbete och, synnerligen naturligt, endast ca 10 procent för studier.

Två år efter examen har ca 35 procent flyttat från den lokala arbetsmarknadsregion där man slutförde sina studier. Flyttbenägenheten är högre hos dem som flyttat till studier än för dem som studerat på sin tidigare bostadsort. Och, ur ett regionalt mönster är det intressant att kunna konstatera att storleken på högskoleregionen påverkar flyttbenägenheten. Ju större högskoleregion desto mindre andel av de studerande flyttar inom två år från den ort i vilken man avlagt examen.

Sverige i den globala ekonomin

Den nya ekonomiska geografin kräver anpassning, attraktivitet och flexibilitet

När det gäller det som är huvudtemat för denna rapport, nämligen villkoren och i synnerhet de förändrade villkoren för ungdomarnas tillträde till arbetsmarknaden, finns det anledning att se på detta utifrån flera olika aspekter och med en liten bredare faktabas. Låt oss börja med att titta lite närmare på de omvärldsfaktorer som mer i förbifarten nämndes inledningsvis.

Det som nu allt oftare brukar benämnas "den nya ekonomiska geografin" kännetecknas av ett antal faktorer som sammantaget innebär starka krav på de nationella och regionala strukturernas anpassningsförmåga. Det beror i huvudsak på den tekniska utvecklingen och den globala ekonomins kontinuerliga sökande efter att vinna nya fördelar i den miljö som genom de tekniska landvinningarna ständigt förändras. I ett integrerat system som världsekonomin idag är, vilket den senaste tidens finanskris visat på ett övertydligt sätt, måste regelverk, incitamentsstrukturer och utbildningssystem m.m. vara utformade så att de mer eller mindre kontinuerligt kan anpassas efter de nya förutsättningar som ständigt skapas. Det ställer höga krav på det politiska systemets funktionssätt men är icke desto mindre en nödvändighet. Backspegeln som navigationsinstrument för att hitta rätt insatser för framtiden är mindre än någonsin ett lämpligt instrument.

Så här kan det nya något mer utförligt beskrivas.

Det vi kan iaktta är att länder i tidigare ej industrialiserade delar av världen nu har gjort snabba framsteg vad gäller ekonomisk tillväxt och därmed erhållit en roll i det globala ekonomiska systemet, som förut varit förbehållen andra länder och grupper av länder. På senare tid är det främst Kina och Indien som gjort entré i världsekonomin. Det betyder, vid sidan av att vi nu generellt har en övergång till en tjänste- och serviceekonomi, att utveck-

lingsbetingelserna är helt annorlunda än de var under industrisamhällets kulmen. Den accelererande teknikutvecklingen verkar i samma riktning.

Moore's lag, uppkallad av en av Intels grundare Gordon E. Moore, betecknar det fenomen att antalet transistorer som får plats på ett chip växer exponentiellt. Takten ger en fördubbling på 18 månader. Det betyder att en dator blir dubbelt så snabb med 1,5 års intervall. Moores lag har visat sig korrekt ända sedan 1965 då den formulerades, dock med en och annan justering av fördubblingstiden.

Framväxten av nya, i ekonomiska termer välutvecklade och kunskapsbaserade länder innebär både att konkurrensen skärps genom att utbudet av arbetskraft mångdubblas och, åtminstone initialt, till en betydligt lägre kostnadsnivå men också att marknaden för avsättning av varor och tjänster vidgas.

Håll inte kvar i det gamla

En facklig företrädare sa för några år sedan ”– vilken tur att vi inte fick igenom våra krav då vi motsatte oss nedläggning. Var hade vi då varit i dag?” Uttalandet belyser vikten av att inte hålla fast för hårt i det gamla, men tyvärr är vi jätteduktiga på att använda backspegeln för att navigera i framtiden.

På lokal och regional nivå måste vi klara av att tillsammans använda våra gemensamma intressen för att stödja näringslivets omvandling. Det handlar om att investera i immateriell infrastruktur. Vi måste jaga praktikplatser och hitta de företag som kan erbjuda ungdomar en plats i den praktiska verkligheten.

I en bruksort som Fagersta har tillverkningsjobben blivit så avancerade och kunskapskrävande att det inte är lätt för ungdomar att komma in på industrierna. Därför behöver vi också de enklare jobben, de som framförallt finns inom tjänstsektorn.

Vi ser hur många ungdomar har svårt att klara av gymnasiet och därför får problem med att komma in på arbetsmarknaden. Vi behöver tänka om i synen på gymnasiet som högskoleförberedande. Det passar inte alla. Använd gymnasietiden till att satsa på ung företagsamhet. I en bruksort är det speciellt viktigt. Där är det inte självklart!

STIG HENRIKSSON, KOMMUNSTYRELSENS ORDFÖRANDE I FAGERSTA

Som konstaterats ovan växer nu tjänstesektorn snabbt. Vidare kännetecknas arbetsmarknaden av en ökad specialisering med allt smalare yrkesområden. Det ställer nya och framför allt högre krav på matchningen mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft. Specialiseringen är också en stark drivkraft för den funktionella regionförstoring med allt mer omfattande arbetspendling som signum som vi kunnat notera under flera decennier.

Omvärldsberoendet ökar successivt genom att ekonomierna blir allt mer integrerade. Att integrationen fungerar i både uppgång och nedgång har med stor tydlighet framkommit under senare tids finansiella kris. Hittills har den utvecklingen också fått näring av att transportkostnadernas relativa andel har minskat. Genom att klimatfrågan på allvar kommit på agendan kan den utvecklingen eventuellt komma att bromsas upp men knappast helt ändra karaktär.

Produktlivslängden förkortas, vilket innebär att vi köper, för att illustrera med en vara som numera är spridd över hela världen, nya mobiltelefoner långt innan deras tekniska livslängd har upphört. Och det gäller inte bara mobiltelefoner. En konsekvens av den tendensen är att innovationer och det entreprenörskap, som är förknippat därmed, blir viktigare för den ekonomiska utvecklingen. Och här kommer vi snabbt ner på den lokala och regionala nivåns karaktär som en innovativ miljö eller dess motsats. Dynamiska regioner med högt nyföretagande och riklig förekomst av innovationer utvecklas snabbt i positiv riktning.

Den lokala och regionala miljöns betydelse accentueras dessutom av individens viktigare roll, individen som bärare av den idag kritiska nyttigheten kunskap och kompetens. Till skillnad från tidigare ekonomiska tidsåldrars kritiska nyttigheter som bördig jordbruksmark eller kapitalets fysiska delar är individen rörlig. Det betyder att de regioner som inte kan erbjuda tillräcklig attraktionskraft och framtida möjligheter löper en accelererande risk att dräneras på sin kritiska nyttighet, bärarna av tjänstesamhällets konkurrensfördel. Att det i huvudsak är yngre personer som är dessa bärare gör det hela än allvarligare för de regioner som här åsyftas.

Det finns således all anledning att ägna stor uppmärksamhet åt att skapa miljöer som attraherar unga människor och att göra insatser för att få in ungdomar med färsk utbildningskompetens och sannolikt högre grad av anpassningsförmåga i företag och offentliga organ. Men räcker det?

Vi behöver flexibla system

Mångfald både avseende storleken på företagen och branschstruktur har varit viktigt för att Skåne klarat sig bra genom senaste krisen. Här behöver insikten stärkas om hur tillväxt och välfärd hänger ihop, utan tillväxt ingen välfärd, utan välfärd ingen tillväxt. Det är lätt att ramla in i gamla industritänket med fasta och storskaliga strukturer. Det har t.ex. kopierats in i vårdsektorn och det är ju praktiskt med några få stora, men det hämmar utvecklingen av vården.

Vi som region måste vara tydligare med vad vi vill. Utvecklingen går snabbare och snabbare och vi måste tillåta det nya att få utrymme. Vi borde ta efter grundtankarna i den danska arbetsmarknadsmodellen som bygger på närhet mellan utbildning och näringsliv. Det ger en naturlig förståelse och koppling mellan elever och företagare som sedan fungerar som språngbräda för de unga in på arbetsmarknaden.

Vi har gammalmodiga arbetsmarknadsstrukturer. Idag är man mer eller mindre rättslös om man inte har ett jobb, så kan vi inte ha det! Framtiden kommer se annorlunda ut med en mer flexibel syn på arbetet och med en större rörlighet och här måste systemen anpassa sig för att stödja det nya men vi måste också verka för en mer positiv syn på arbete och företagsamhet.

PIA KINHULT, REGIONRÅD, REGION SKÅNE

Näringslivet ömsar skinn

Ovan har vi lyft fram ett antal makrotendenser och visat på några effekter också på lokal och regional nivå. Bilden blir än tydligare om vi något fördjupar beskrivningen av den förändring som näringslivet genomgår och sannolikt fortsätter att genomgå, kanske i allt snabbare takt dessutom.

Med utgångspunkt i klassificeringen i s.k. SNI-koder, som visar uppdelningen av företag i branscher, kan man fånga den i långa stycken och främst för vissa regioner dramatiska förändringstakt som äger rum i näringslivet. Allt färre arbetar i tillverkningsindustrin eller med det som kallas utvinning av mineral (SNI-kodens definition). För hela Sverige illustreras förvandlingen av den privata arbetsmarknaden av följande siffror. År 1990 arbetade 21,3 procent av samtliga förvärvsarbetande från 16 år och uppåt i företag som räknades till tillverkningsindustrin eller utvinnig av mineral. År 2006 är motsvarande tal 17,7 procent. Prognosen för år 2030 lyder 14,4 procent. I absoluta tal handlar

det om att ca 300 000 jobb inom den sektorn försvinner på 40 år. Och minskningen sker inte med en jämn fördelning över landet som vi ska se nedan.

Tjänstesektorn behöver industrin för att kunna växa

Finanskrisen har lärt oss att vi måste bli mycket bättre på att värdera risker. Vi har fått många exempel på det som kallas för 'moral hazard'. Företag som agerar med vetskapen att de inte behöver bära hela risken för att staten griper in. Nu har krisen gått så långt att det blivit statsfinansiella kriser i de länder där man misskött sin ekonomi.

Vi behöver spelregler för den finansiella sektorn och i den ekonomiska politiken som tar hänsyn till att det inte bara är prisstabilitet som är viktigt för ett land utan att också finansiell stabilitet. För att det svenska näringslivet ska kunna hävda sig på den globala marknaden så måste näringsliv och offentlig sektor bli bättre på att stimulera forskning, utbildning och innovationer. Det gäller att tänka långsiktigt och satsa redan från förskolan via hela utbildningssystemet till arbetslivet. Om vi kan skapa sådana miljöer kommer vi kunna attrahera företag, innovationer och arbetskraft till Sverige. Det är kvaliteten på vår arbetskraft vi står och faller med!

För att Sverige även fortsättningsvis ska kunna hävda sig på världsmarknaden gäller det också att vi har bra institutioner som klarar att möta globaliserings krafter. Sverige måste upplevas vara enkelt och dynamiskt att förhålla sig till i termer av t.ex. företagande, handel och infrastruktur. Våra globala industriföretag är viktiga. Vi måste förstå industrins betydelse, annars kommer tillväxten i den alltmer växande tjänstesektorn att tappa fart. För att vi ska kunna vara konkurrenskraftiga inom industrin måste vi satsa på innovationer. Förutsättningarna är goda, men vi behöver göra mer framförallt att förbättra företagsklimatet för små- och medelstora företag. Tyvärr tenderar insatserna att vara makroinriktade. Mikroperspektivet är svårare för politiken, men nog så viktigt för att skapa ett gott företagsklimat. Politiken måste i framtiden bli bättre på att hantera både makro- och mikroperspektivet.

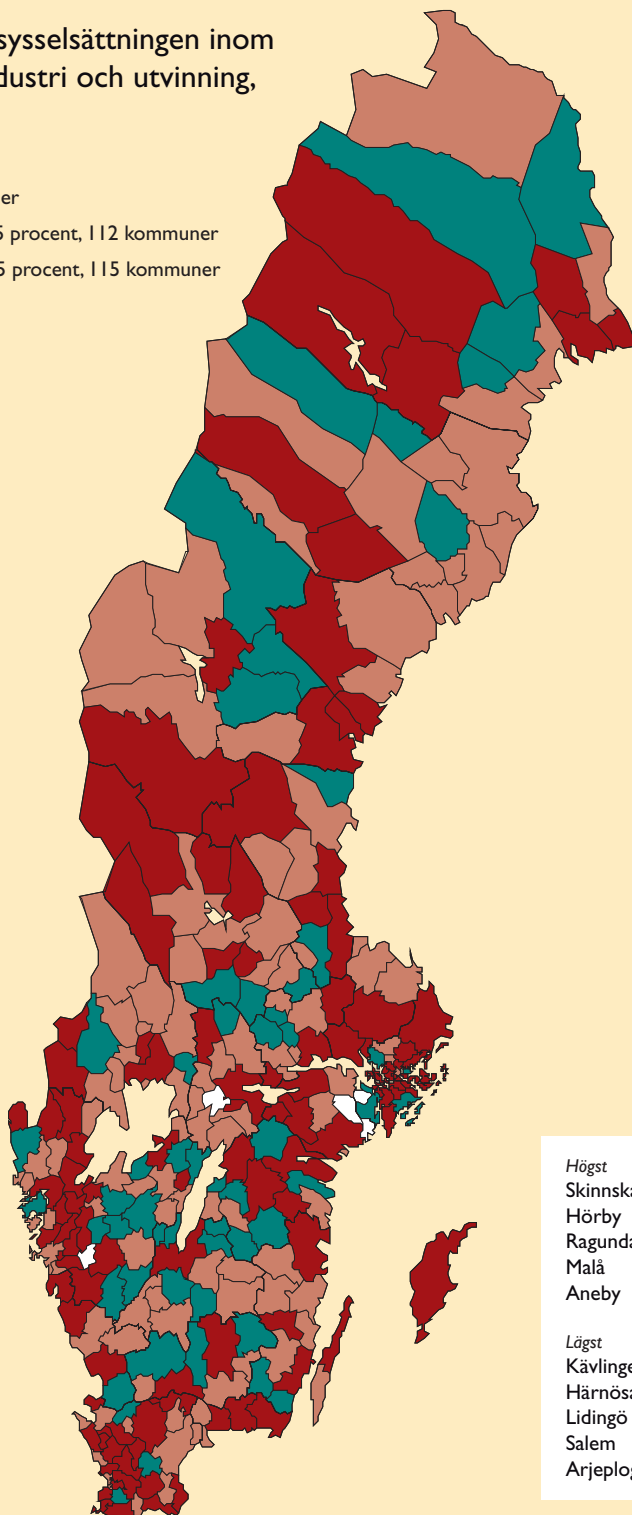
CECILIA HERMANSSON, CHEFEKONOM, SWEDBANK

Om man tittar lite närmare på några kommuner framgår dramatiken med all önskvärd tydlighet. I Vingåker i Sörmland arbetade år 1990 34,6 procent av samtliga förvärvsarbetande i tillverkningsindustrin. År 2008 är det 20,0 procent, vilket motsvarar en minskning med drygt 40 procent.

Utveckling av sysselsättningen inom tillverkningsindustri och utvinning, 1990–2008

- Ökat, 57 kommuner
- Minskat upp till 25 procent, 112 kommuner
- Minskat mer än 25 procent, 115 kommuner

Högst	Procent
Skinnskatteberg	86
Hörby	51
Ragunda	42
Malå	40
Aneby	38

Lägst	Procent
Kävlinge	-62
Härnösand	-64
Lidingö	-67
Salem	-70
Arjeplog	-90

I universitetsstaden Linköping, som vi tidigare också har betraktat som en industristad, är motsvarande siffror 22,8 procent (1990) och 14,1 procent (2008), dvs. en minskning med 38 procent. I Malmö är minskningen drygt 54 procent, i Bengtfors 37,9 procent från en förhållandevis hög nivå med nästan hälften av alla förvärvsarbetande i dessa branscher år 1990. I Gävle ser vi en minskning med 38 procent, i Åsele med 54 procent och i Haparanda med 32 procent. Det finns undantag, dvs. kommuner med en motsatt utveckling, men de är få.

I fem kommuner, Gnosjö, Oxelösund, Tranemo, Perstorp och Emmaboda, är även 2008 mer än hälften av de förvärvsarbetande anställda i företag med verksamhet inom tillverkningsindustri. I ytterligare 14 överstiger andelen 40 procent. Spegelbilden visar ett tämligen stort antal kommuner med mycket liten andel i sådan verksamhet. Av de 16 kommuner som har lägst andel förvärvsarbetande i den bransch vi här valt att fördjupa oss i är elva belägna i Stockholms län.

Sammanfattningsvis kan konstateras att förändringen på arbetsmarknaden från traditionella industrijobb till näringar inom tjänste- och servicebranscher är omfattande. Vi kan också notera att det påverkar vissa kommuner och regioner mer än andra. Dessa kommuner och regioner har en spridning över hela landet och även vissa orter med universitet eller högskola genomgår samma utveckling. På dessa universitets- och högskoleorter finns dock en annan framväxande arbetsmarknad med en mångfald jobb i kunskapsintensiva branscher, som kan suga upp såväl den yngre som den något äldre arbetskraften, något som saknas i flera av de kommuner och regioner som nu tappat och fortsätter att tappa många industrijobb. I dessa kommuner är sårbarheten hög inför framtida strukturomvandlingar inom tillverkningsindustrin vilket belyser behovet av att försöka bredda basen i näringslivet framförallt inom tjänstesektorn.

Antal förvärvsarbetande 1990, 1995, 2000 och 2006 samt beräknad efterfrågan på arbetskraft 2030, 16–74 år, fördelat på näringsgren

	1990	1995	2000	2006	2030
Jord- och skogsbruk	137 594	87 523	77 366	77 757	30 000
Industri m.m.	951 847	803 575	810 181	756 983	655 000
Byggverksamhet	311 504	223 623	228 473	265 739	299 000
Privata tjänster	1 534 570	1 366 347	1 576 776	1 708 377	1 830 000
Offentliga tjänster	1 406 847	1 261 547	1 283 154	1 424 042	1 665 000
Ej uppgift	115 658	99 411	82 118	51 053	51 000
Totalt	4 458 020	3 842 026	4 058 068	4 283 951	4 530 000

Den globala ekonomin förändras i accelererande takt. Lågkonjunkturer och finanskriser skapar möjligen ett litet hack i kurvans lutning. Det som tydligt framgår av beskrivningen ovan av de förändrade villkor som "den nya ekonomiska geografin" skapar och de bilder från verklighetens Sverige som därefter har redovisats är hur viktigt det är att kommuner och regioner inte biter sig fast i den inympade bilden av hur just deras kommuns näringsstruktur ska se ut. Det är idag och för framtiden ingen hjälp att den verkat under lång tid och också varit framgångsrik, gett arbetstillfällen, social trygghet och smidiga generationsväxlingar. Visst, det är lättare sagt än gjort att bryta upp från en näringsstruktur till en annan och det krävs målmedvetna och gemensamma insatser från en rad aktörer. Inte desto mindre är det nödvändigt. Morgondagens jobb kommer i huvudsak att skapas i tjänste- och servicenäringarna. En del av dessa jobb kommer att vara enkla och blir sannolikt karakteriserade som s.k. instegsjobb eller genomgångsjobb. Andra, och här ligger den stora utmaningen såväl på nationell som på regional och lokal nivå, kommer att vara kunskapsintensiva tjänster, tjänster som till stor del också kommer att utvecklas i nära symbios med kvarvarande, välutvecklade delar av tillverkningsindustrin men också med offentlig sektor.

Ungdomars situation på arbetsmarknaden – vilket är problemet och hur stort är det?

Sverige i topp i Europa ...

Arbetslösheten för ungdomar i Sverige är hög. Den är hög inte bara sett till hur nivån har varit tidigare i Sverige utan också hög, ja, bland de högsta i Europa, åtminstone utifrån det mått som är gängse i Europa idag. Med detta för ögonen blir det naturligtvis av intresse att närmare skärskåda siffrorna och göra ett försök att sätta in dem i ett litet större sammanhang. Frågor som bör ställas är bl.a. om det i huvudsak är inhemska orsaker bakom de alarmerande, eller till synes alarmerande, siffrorna eller om det trots allt är en del i en större global tendens. Och den första frågan är kanske om siffrorna över huvudtaget ska betraktas som alarmerande. Vidare bör man jämföra utvecklingen i olika delar av Sverige och se om det finns något mönster som kan berika diskussionen. Och hur ser sambanden, åtminstone de statistiska sambanden, ut mellan utvecklingen av ungdomsarbetslösheten och de förändrade mönstren för familjebildning och studier och finns det några intressanta könsmissiga skillnader?

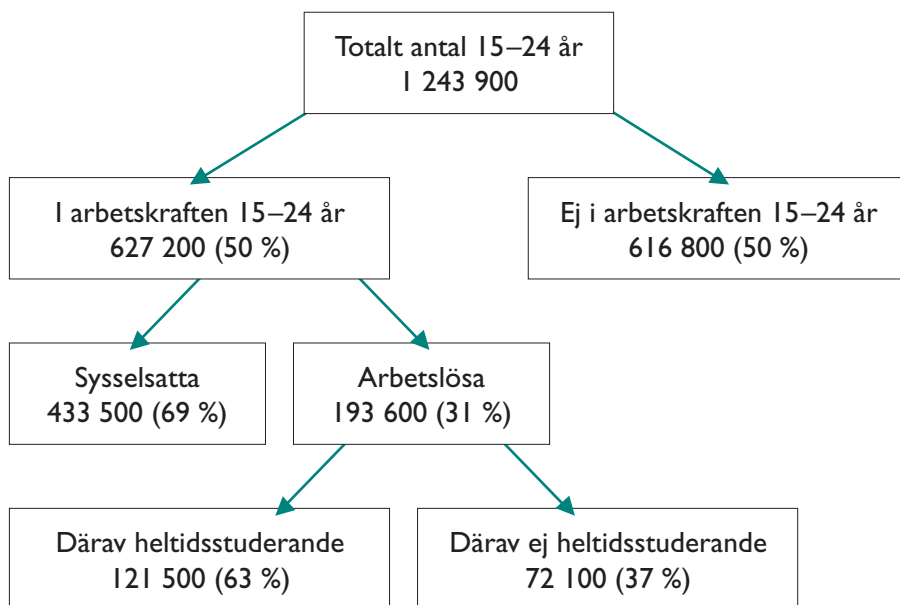
Låt oss börja i Europa. Ungdomsarbetslösheten i EU 27 var som genomsnitt 21 procent år 2009. Uppgiften avser andelen arbetslösa under 25 år och mäts genom s.k. AKU-undersökningar, som är en form av enkät till en utvald population 15–24 år (se faktaruta här intill.). I topp låg Spanien med en nära 40 procentig ungdomsarbetslöshet. Siffran för Sverige var 26 procent, en siffra som således med råge överträffade EU-snittet. Högre arbetslöshet bland ungdomar hade, förutom Spanien, också Slovakien, Estland, Irland, Ungern och Italien. Lägst var den i Tyskland med 10 procent och Nederländerna med 8 procent. Jämförbarheten mellan EU-länderna är dock bristfällig, se sidan 20.

...men bilden kan nyanseras

En första fråga när man tar del av dessa uppgifter är om det kan finnas skillnader i hur respektive land mäter arbetslösheten. Så är emellertid inte längre fallet. Eurostat, som står för sammanställningen av statistiken gör vissa smärre justeringar av uppgifterna för att göra dem jämförbara och i övrigt har Sverige för ett par år sedan korrigerat sin mätmetod för att anpassa den till vad som är gängse i Europa, dvs. s.k. AKU-undersökningar. Så, slutsats alltså, ungdomsarbetslösheten i Sverige är bland de högsta i Europa, om vi ser till resultatet av AKU-undersökningen. Det finns emellertid all anledning att titta lite närmare på innehållet i AKU-undersökningen och också ställa den i relation till de uppgifter som finns i Arbetsförmedlingens statistik över arbetssökande, dvs. det som vi i dagligt tal brukar benämna arbetslöshetsstatistiken.

En AKU-undersökning för Sverige från april 2010 visar följande bild för ungdomsarbetslösheten.

Arbetskraftsundersökningens (AKU) beräkning av ungdomsarbetslöshet, april 2010

Fotnot: I oktober 2007 ändrades den officiella arbetslöshetsdefinitionen. I enlighet med EU:s förordningar ingår även heltidsstuderande som sökt arbete i gruppen arbetslösa och därmed i arbetskraften. Tidigare ingick dessa i "ej i arbetskraften".

Hälften av gruppen ungdomar 15–24 år definieras enligt SCB ingå i arbetskraften. Av dessa är 31 procent arbetslösa och resten, dvs. 69 procent sysselsatta. Av de arbetslösa är 63 procent heltidsstuderande och 37 procent ej heltidsstuderande. Gruppen arbetslösa, ej heltidsstuderande utgörs således av 72 100 individer enligt denna undersökning. Det finns anledning att fästa uppmärksamhet på att huvudparten av dem som enligt denna AKU-undersökning redovisas som arbetslösa är heltidsstuderande. Ett annat sätt att beskriva AKU-undersökningens resultat skulle kunna vara att konstatera att antalet icke heltidsstuderande ungdomar som är arbetslösa uppgår till 72 100 personer. Det är 5,8 procent av det totala antalet ungdomar 15–24 år som således är 1 243 900.

Är ungdomsarbetslösheten 6, 16 eller 31 procent? Ja, SCBs officiella statistik över ungdomsarbetslösheten gör det knepigt för användaren. Om man utgår från situationen i april så var ungdomsarbetslösheten:

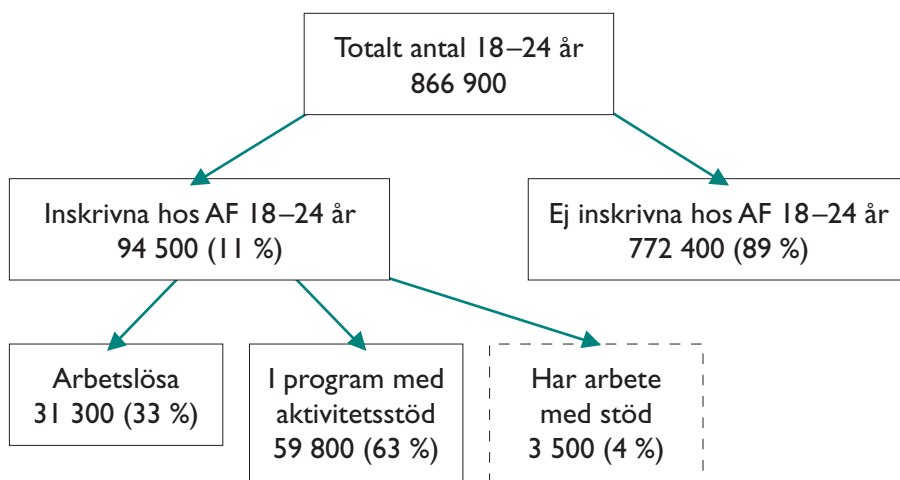
- ca 31 procent av ungdomarna 15–24 år som enligt SCB definieras ingå i arbetskraften
- ca 16 procent av totala antalet ungdomar 15–24 år, inkl. heltidsstuderande som sökt arbete
- ca 6 procent av totala antalet ungdomar 15–24 år, exkl. heltidsstuderande som sökt arbete

Ett dilemma med de 31 procenten är att sannolikt ett fåtal är införstådda med att det är av gruppen 15–24 år som definieras ingå i arbetskraften och inkluderar heltidsstuderande som sökt arbete. Ett dilemma med de 16 procenten är att det inkluderar gruppen heltidsstuderande som sökt arbete. Gruppen heltidsstuderande som sökt arbete ingick fram till oktober 2007 i gruppen ej i arbetskraften men flyttades därefter över i gruppen arbetslösa. Oavsett om man föredrar att inkludera (16 procent) eller exkludera (6 procent) heltidsstuderande som sökt arbete bland de arbetslösa så hoppas vi beskrivningen bidrar till att nyansera den allmänna bilden av en ungdomsarbetslöshet på ca 30 procent.

Arbetsförmedlingen har inte som myndighetsuppgift att redovisa arbetslöshetsstatistik, den uppgiften har SCB, men Arbetsförmedlingen tillgängliggör ändå månadsvisa uppgifter över dem som är inskrivna på Arbetsförmedlingen. Dessa uppgifter kan bidra till att komplettera bilden över ungdomsarbetslösheten eftersom uppgifterna finns att tillgå per kommun, går att jämföra över tid och särredovisas för gruppen 18–24 år. Nackdelen är att uppgifterna endast avser de inskrivna på Arbetsförmedlingen, vilket innebär att uppgifterna inte fångar in de arbetslösa ungdomar som inte är inskrivna.

När det gäller ungdomsarbetslösheten finns det generellt anledning att uppmärksamma säsongvariationer, som i det här fallet i första hand har att göra med sambandet mellan studieuppehåll vid terminsslut och därför en normalt stegrad arbetslöshetsnivå. I april 2010, dvs. vid samma tidpunkt som AKU-undersökningen refererad tidigare, uppgår arbetslösheten för ungdomar mätt som andelen inskrivna arbetslösa och i program med aktivitetsstöd vid arbetsförmedlingarna mellan 18 och 24 år till ca 11 procent vilket motsvarar ca 94 500 individer. I april 2008 var motsvarande uppgifter ca 4,4 procent och drygt 35 000 individer.

Arbetsförmedlingens indelning av inskrivna på Arbetsförmedlingen 18–24 år, april 2010

Fotnot: I Arbetsförmedlingens statistik ingår de som är inskrivna hos Arbetsförmedlingen. Det finns här inga uppgifter om antalet arbetslösa ungdomar 18–24 år som inte är inskrivna hos Arbetsförmedlingen. Gruppen "Har arbete med stöd" är inskrivna men är inte arbetslösa och ingår därför inte i beräkningen av ungdomsarbetslöshet.

Enligt SCBs Statistiska meddelande AMI I SM0903 förekommer skillnader i redovisningen av ungdomsarbetslösheten mellan EU-länderna som gör att jämförbarheten ibland brister. I exempelvis Nederländerna finns det ett tillägg till EUs definition som säger att en person även måste vilja arbeta för att räknas som arbetslös. Med andra ord krävs det inte bara att personen är utan arbete, tillgänglig för arbete och söker arbete för att klassificeras som arbetslös (vilket är den vedertagna definitionen) utan även att personen måste uttrycka en vilja att ha ett arbete. I Italien har man tagit bort 15-åringarna i arbetslöshetsdefinitionen på grund av att det är olagligt att arbeta innan 16 års ålder och i Danmark räknas ungdomar i gymnasieskolans lärlingsprogram som sysselsatta.

Tydlig koppling till konjunktursvackan

På knappt två år har således ungdomsarbetslösheten i Sverige mer än fördubblats. Att det har ett samband med den globala krisen i ekonomin med en kombinerad kris i de finansiella marknaderna och en lågkonjunktur är givet. Men har krisen hårdare drabbat ungdomar än den äldre arbetskraften i Sverige och har den slagit hårdare i Sverige än i Europa i övrigt?

För att göra en jämförelse över ungdomsarbetslösheten i Sverige med övriga Europa är man som framgått tidigare hänvisad till AKU-undersökningarna. Första kvartalet 2010 var ungdomsarbetslösheten i EU 27 drygt 20 procent. Två år tidigare, första kvartalet 2008, låg den på knappt 15 procent. Kopplingen till den allmänna ekonomiska utvecklingen är uppenbar. Av intresse är att utvecklingen för män respektive kvinnor bland de unga arbetslösa i Europa divergerar. Under hela 2000-talet har arbetslösheten bland yngre kvinnor varit mellan en till två procent högre än för yngre män. Kurvorna bryts emellertid vid årsskiftet 2008–2009. Nu är arbetslösheten bland de yngre männen något högre. Parentetiskt kan nämnas att motsvarande utvecklingen också skett i USA där yngre män sedan 2008 har en betydligt högre arbetslöshet än yngre kvinnor, en utveckling som skett från en situation där nivån på arbetslösheten varit i stort sett likartad för män och kvinnor.

Utvecklingen är densamma i Sverige. Första kvartalet 2008 var arbetslösheten för yngre kvinnor 21,5 procent och för yngre män 19,5 procent. Två år senare, första kvartalet 2010 är situationen den omvända och, som vi tidigare har visat totalt sett på en betydligt högre nivå. 29,5 procent av de yngre männen är statistiskt sett arbetslösa mot 26,4 procent av deras kvinnliga jämnåriga. Det är med andra ord tydligt att männens arbetssituation, här åskådliggjord med uppgifter rörande de yngre männen, har påverkats negativt i högre grad än kvinnornas, av den kris i ekonomin som vi just genomgått. Att det har sin förklaring i att männen i högre grad än kvinnorna är verksamma i yrken och företag företrädesvis inom tillverkningsindustrin, som drabbats hårdare av finanskris och lågkonjunktur, är ett rimligt antagande.

Ungdomsarbetslösheten är inget problem!

Däremot är det ett problem att ungdomar lämnar gymnasiet med ej kompletta betyg för det ger problem att komma in på arbetsmarknaden. Det normala mönstret är att ungdomsarbetslösheten är högre och varierar mer över konjunkturcykeln än övrig arbetslöshet. Det är helt normalt. I debatten jämför vi oss ofta med andra länder och speciellt med situationen i Danmark. Tyvärr gör en mängd skillnader mellan länder att det är svårt att jämföra nivåer, men tittar man lite närmare på Danmark så är inte skillnaderna så stora. Danska ungdomar i gymnasieskolans lärlingsprogram räknas som sysselsatta och det påverkar naturligtvis nivån.

Erfarenheterna med förlängd gymnasieskola till tre år med högre teoretiska krav är inte positiva för en del grupper. Vi kan se hur avhoppet från gymnasiet ökade av framförallt skoltrötta pojkar som varken hade intresse eller fallenhet av teoretiska studier.

Det är framförallt dessa grupper som drabbas av ungdomsarbetslöshet. Vi behöver stimulera skoltrötta pojkar att göra klart gymnasiet och det gör vi genom att återinföra yrkesutbildning men också att sätta in insatser i tidiga skeden så att man går ut gymnasiet med kompletta betyg. Det är mest effektivt att sätta in insatser i skolan för när ungdomar lämnat skolan är det i många fall för sent.

Det är viktigt att arbetsmarknadspolitiken är statlig och har ett nationellt perspektiv så att man styr ungdomarna att flytta dit jobben finns och inte håller kvar dem i kommunerna av olika skäl. Nu när stora grupper 40-talister lämnar arbetsmarknaden finns det stora möjligheter och det kommer att uppstå rekryteringsproblem i många branscher.

ANDERS FORSLUND, DOCENT, TF GENERALDIREKTÖR IFAU

Det är ingen tvekan om att arbetslösheten har stigit betydligt brantare för ungdomar än för arbetskraften totalt. Arbetslösheten för den totala arbetskraften var enligt SCBs arbetskraftsundersökning i april 2008 6,0 procent och uppgick i april 2010 till 9,5 procent. Skillnaden mellan åldersgrupperna är således högst påtaglig. I vilken utsträckning som det har samband med den globala krisen i ekonomin har vi inte svar på i denna rapport. Det tidsmässiga sambandet är emellertid tydligt.

Ungdomsarbetslösheten har ett regionalt mönster

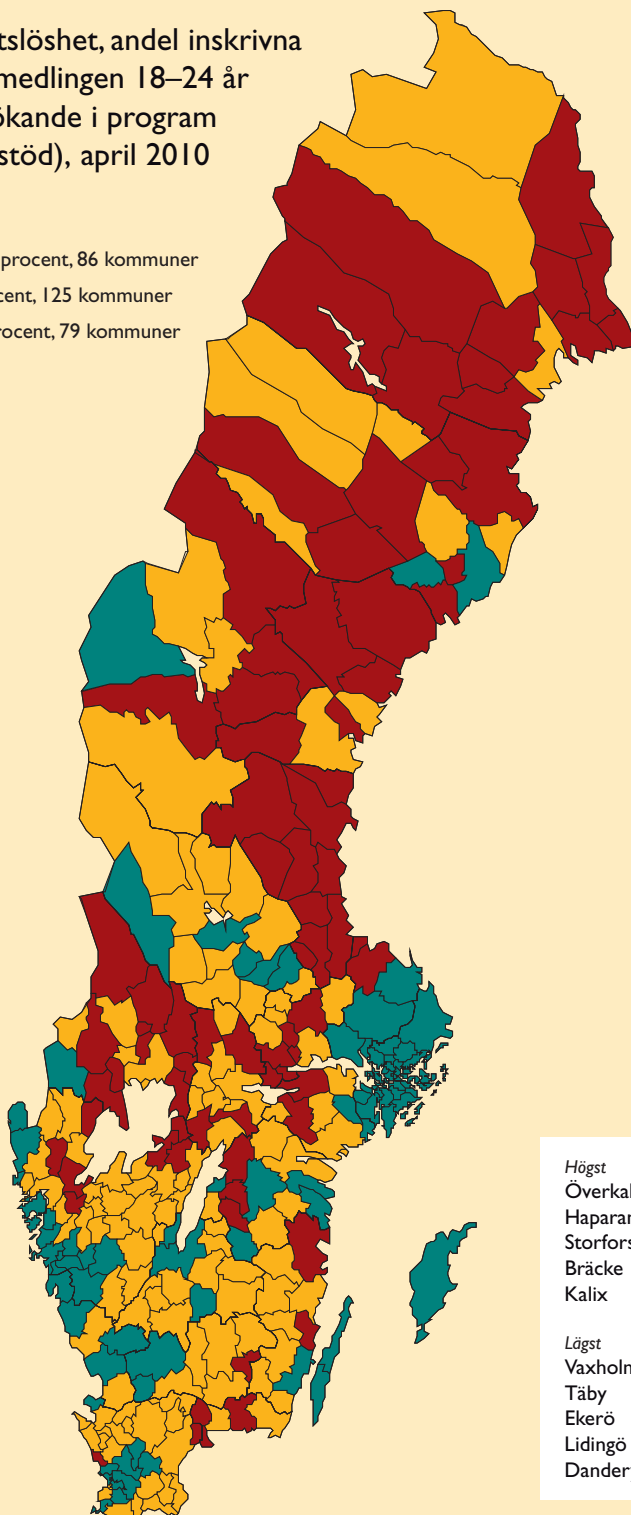
Om vi ser närmare på arbetslöshetssiffrorna och deras regionala variation, framträder en liknande bild. Man kan dessutom konstatera att det är ungefär samma kommuner idag som för ett par decennier sedan som har hög arbetslöshet och låg sysselsättningsgrad.

Högst arbetslöshet i form av registrerade sökande hos Arbetsförmedlingen kan vi i april 2010 se i kommuner i norra Sverige och i kommuner som mer hårdhänt påverkats av den successiva övergången från ett industrisamhälle till en ekonomi präglad av tjänste- och servicesamhällets logik. Den högsta siffran på ungdomar 18–24 år som är registrerade arbetslösa inklusive de som är i olika program finner vi således i Överkalix, Haparanda, Storfors, Bräcke, Kalix och Olofström. Den motsatta bilden, den som visar de kommuner där arbetslösheten är lägst, innehåller ett antal kommuner med en helt annan struktur. Listan toppas av Danderyd som följs av Lidingö, Ekerö, Täby och Vaxholm, dvs. fem kommuner i Stockholms län. Därefter följer Håbo och Lund och sedan ytterligare fem kommuner i huvudstadsregionen.

I Danderyd är den registrerade arbetslösheten för ungdomar 1,5 procent. I Överkalix är den 34,6 och i Haparanda 29,2 procent. I den kommun belägen i Stockholms län, som har den högsta registrerade arbetslösheten, Södertälje, är siffran 9,4 procent. I den kommun i Norrbottens län, som på motsvarande sätt har den lägsta nivån, Malå, är siffran 11,9 procent. Det regionala mönstret är iögonenfallande.

Ungdomsarbetslöshet, andel inskrivna hos Arbetsförmedlingen 18–24 år (arbetslösa+sökande i program med aktivitetsstöd), april 2010

- Låg, mindre än 10 procent, 86 kommuner
- Medel, 10–16 procent, 125 kommuner
- Hög, mer än 16 procent, 79 kommuner

Högst	Procent
Överkalix	35
Haparanda	29
Storfors	27
Bräcke	25
Kalix	25

Lägst	Procent
Vaxholm	3
Täby	3
Ekerö	3
Lidingö	2
Danderyd	1

Arbetsmarknadsinträdet förskjuts allt högre upp i åldrarna ...

En i detta sammanhang väsentlig ytterligare förändring har inträffat de senaste två decennierna. Vid slutet av 1980-talet var en majoritet av ungdomarna etablerade på arbetsmarknaden betydligt tidigare än idag. Sålunda var för 20 år sedan 75 procent av ålderklassen sysselsatt vid ca 21 års ålder. Idag inträffar motsvarande situation vid ca 26 års ålder.

Att denna förändring har en tydlig koppling till det faktum att allt fler ägnar sig åt längre studier är knappast överraskande. Man kan uttrycka den förändring som skett som att övergången från skola till arbete har blivit inte bara uppskjuten utan också utdragen i tid. Många ungdomar gör, som vi ska beskriva lite närmare nedan, således flera längre, eller mer vanligt, korta gästspel på arbetsmarknaden innan den slutliga etableringen sker.

Av de elever som slutfört gymnasieskolan och erhållit slutbetyg eller motsvarande läsåret 2005/06 var senast vårterminen 2009 40,8 procent i högskoleutbildning. För ungdomar såväl med svensk som med utländsk bakgrund är det en betydligt större andel kvinnor än män som söker sig till universitet eller högskola. Dessutom är andelen högre för ungdomar med utländsk bakgrund. Således har 45 procent av de kvinnliga elever som lämnade gymnasieskolan med godkända betyg år 2006 sökt sig till högskolan medan andelen för männen är 33 procent. För ungdomar med utländsk bakgrund är motsvarande siffror 56 respektive 44 procent.

... och förstagångsföräldrarna blir allt äldre

Ytterligare en i sammanhanget betydande förändring har skett. Här avses förskjutningen uppåt i åldrarna för familjebildning och därmed det än mer markerade inträdet i vuxenlivet. 1970 var medelåldern för modern vid första barnets födelse 24,1 år. Tio år senare hade den stigit till 25,44 och efter ytterligare tio år var den 26,24 år. 2008 var den 28,9 år, dvs. en höjning av medelåldern för förstföderskor med nästan fem år under denna 40 års period.

Inte mindre intressant är att också på detta område finns en regional variation som är betydande. Lägst medelålder har de kvinnliga förstagångsföräldrarna i Dorotea med 24,6 år, Bjurholm 25,6 år och Överkalix 25,7 år följt av Vilhelmina, Dals-Ed, Töreboda och Mellerud. För männens del toppas listan av Överkalix 28,6 år följt av Hofors, Dals-Ed, Laxå och Smedjebacken. Spegelbilden visar som väntat en rad storstadskommuner i topp. Högst medelålder för förstföderskor har Danderyd med 32,0 år, Lidingö 31,5 år,

Vellinge och Lomma 31,3 år. Listan för förstagångsfäder avviker inte från detta mönster.

Det är således uppenbart att familjebildningen har förskjutits uppåt i åldrarna. Det är rimligt att där se ett samband med en successivt stigande nivå på ungdomsarbetslösheten. Med allt fler som studerar allt längre och allt fler som väntar med att bilda familj och bli föräldrar minskar rimligen vikten av att vara etablerad på arbetsmarknaden.

Ungdomsarbetslöshetens två ansikten

För att få en rättvisande bild av ungdomsarbetslöshetens omfattning och karaktär kan man ställa den i relation till arbetslösheten för gruppen i åldersspannet 25–54 år, det som brukar kallas den relativa arbetslösheten. Det visar sig även vid en sådan jämförelse att arbetslösheten för de svenska ungdomarna är tämligen hög i en internationell jämförelse. Det är dessutom så att statistiken visar att ju yngre man är desto högre är arbetslösheten och det gäller för samtliga åldersgrupper i ett femårsintervall upp till 54 år. Av materialet framgår också ett intressant mönster vad gäller ungdomsarbetslöshetens utveckling i samband med lågkonjunkturer. Vid nedgångar i ekonomin drabbas unga snabbare än äldre samtidigt som den effekten oftast inte kvarstår över tid in i lågkonjunkturen.

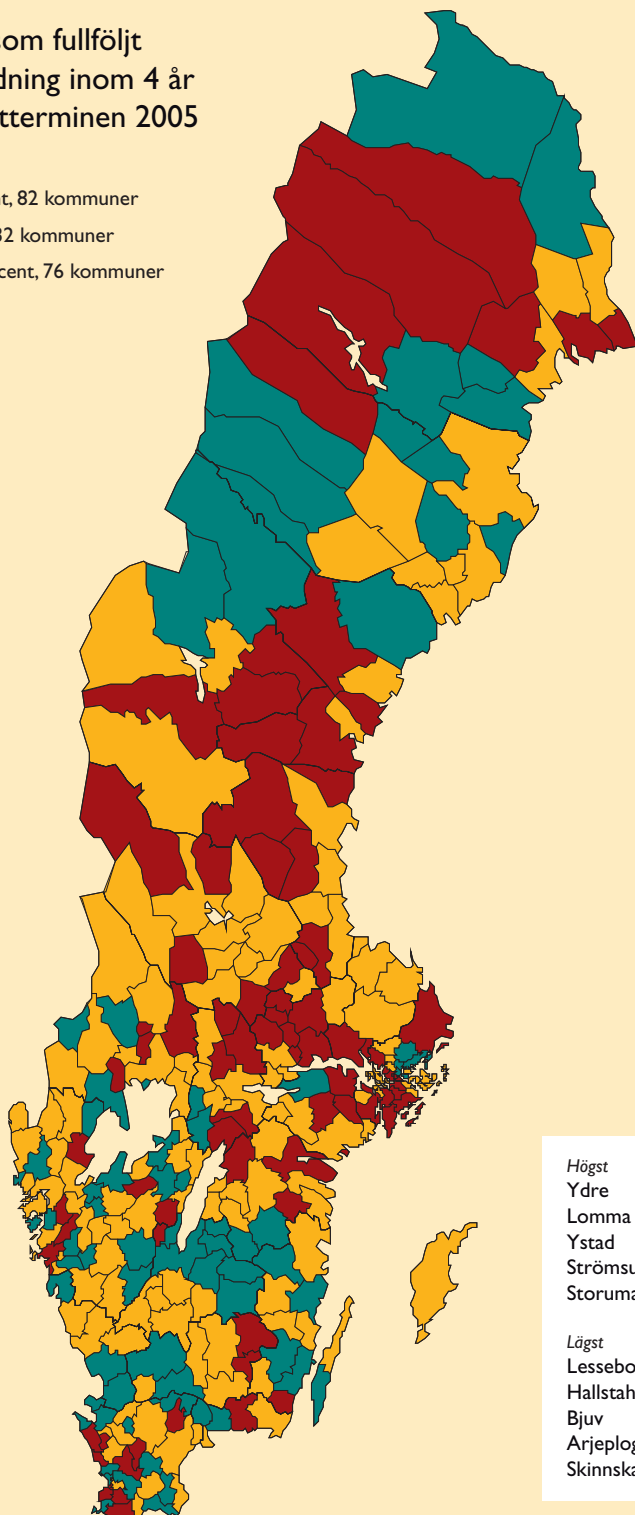
Att arbetslösheten för ungdomar är högre än för den något äldre arbetskraften är sålunda närmast ett normaltillstånd. Det är dessutom också vanligt att ungdomsarbetslösheten varierar mer över konjunkturcykeln. Men varför består de ungas arbetslöshet? Finns det något mönster som skulle underlätta för beslutsfattare i olika roller att få ned den till mer acceptabla nivåer?

När det gäller att finna förklaringar till arbetslöshet brukar man tala om å ena sidan s.k. friktionsarbetslöshet och å andra sidan arbetslöshet orsakad av obalanser mellan efterfrågan och utbud. Friktionsarbetslöshet är den situation som uppstår för att personer befinner sig mellan anställningar eller ännu inte har fått sin första anställning. Ungdomar har sett till definitionen en naturligt högre nivå på arbetslösheten. Därutöver är det väl känt att ungdomar har en större rörlighet på arbetsmarknaden i den meningen att man oftare och därmed snabbare går från ett jobb till ett annat.

Obalanssituationen kan uppstå för att arbetsgivare uppfattar att den ersättning som ungdomar erhåller inte står i paritet med deras produktivitet. Ungdomar är idag, som vi också framhållit ovan, ofta mer välutbildade och har en utbildning som är färsk och när det exempelvis gäller utnyttjande av tekniska hjälpmedel mer up to date. Å andra sidan saknar de av naturliga orsaker livs- och arbetserfarenhet.

Andel elever som fullföljt gymnasieutbildning inom 4 år med start höstterminen 2005

- Mer än 79 procent, 82 kommuner
- 74–79 procent, 132 kommuner
- Mindre än 74 procent, 76 kommuner

Undersökningar visar att ungdomsarbetslösheten i huvudsak omfattar två grupper, två grupper som dessutom är olika i väsentliga delar. Den ena gruppen består av högskolestuderande som varvar utbildning med arbete och vid återkommande tillfällen också finns med i statistiken över arbetslösa. Den andra gruppen är de ungdomar som haft svårigheter att gå ut gymnasieskolan med godkända betyg eller som avbrutit studierna i förtid. En OECD-undersökning från 2008 visar ett tydligt samband mellan dåliga studieresultat och långa inskrivningstider på arbetsförmedlingen i Sverige.

Ungdomars arbetslöshetsperioder är generellt sett betydligt kortare än den äldre arbetskraftens. År 2007 var den för ca hälften av de arbetslösa i åldersgruppen 15–24 år högst fyra veckor. För gruppen 25–54 år uppgick motsvarande andel till enbart drygt 20 procent. Av intresse i detta sammanhang är också att utnyttjandet av tillfälliga anställningar har ökat påtagligt i Sverige under senare år och att detta mycket tydligt i första hand gäller ungdomar. För gruppen 15–24 år är ca hälften av de i arbete sysselsatta i någon form av tillfällig anställning. För gruppen 25–54 år är andelen endast drygt 10 procent.

Arbetsmarknaden är inget nollsummespel

Förr fanns det en mängd olika typer av instegsjobb för ungdomar, det är inte alls lika vanligt längre. Många yngre jobbar ex. inom restaurang och handel men för många är detta tillfälliga jobb. 20-åringars värderingar präglas bl.a. av självständighet och att man är nutidsorienterad. Dagens ungdomar är konservativa i meningen att man värnar den "lilla världens värderingar" med trygghet, familj och en god social miljö. Denna "Volvo, Villa och Vovve-generation" är en konsekvens och överlevnadsreaktion av globaliseringen och en allt tuffare yttre press och konkurrens som gör att man i högre grad värnar det nära och kära.

Att 40-talisterna jobbar allt längre kan gynna ungdomarna i generationsväxlingen. Arbetsmarknaden är inget nollsummespel. Om 40-talisterna jobbar längre kan det bidra till fler jobb för ungdomar. Det har varit ett väl stort fokus på de teoretiska utbildningarna i Sverige. Lösningar för att minska ungdomsarbetslösheten är att satsa mer på praktiskt inriktade utbildningar med närhet till näringslivet. – Titta på finnarna, dom har haft yrkeshögskolor under många år, det borde vi ta efter.

– Att kopiera den danska arbetsmarknadsmodellen till Sverige tror jag inte på. Däremot borde det gå att göra en svensk variant av den danska modellen, inte minst avseende att förbättra närheten mellan utbildningssystem och näringsliv.

THOMAS FÜRTH, DOCENT OCH FORSKNINGSLIDARE VID KAIROS FUTURE

Ungdomsarbetslösheten slår olika

Om nivån och karaktären på ungdomsarbetslösheten är ett problem eller inte kan man ha olika uppfattning om. Att den är högre, i vissa fall väsentligt högre, än för den något äldre arbetskraften står utom allt tvivel. Till den del arbetslösheten utgörs av studerande ungdomar som varvar studier med tillfälliga anställningar och, oftast mycket korta, perioder av arbetsökande finns det knappast anledning att beskriva situationen som problematisk om man bortser från att den kan vara det för en och annan individ vid ett och annat tillfälle. Om man i stället ser till den andra huvudgruppen av arbetslösa ungdomar, nämligen de som inte studerar, ofta har dåliga studieresultat från gymnasieskolan och inte minst just därför har svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden, då kan vi sannolikt ha fog för att använda ordet "problem". Det gäller då både som en beskrivning av den generella situationen och för berörda individer. Sett till denna del av ungdomsarbetslösheten, dess orsaker och möjligheterna att göra något åt den finns anledning att kasta en blick såväl på gymnasieskolans funktionsätt och övergången mellan utbildning och arbete, som på regelverk och incitamentsstrukturer på arbetsmarknaden. Mer om detta senare.

Registerstudie av årskullen 1981 – Några resultat och kommentarer

- 95 procent av årskullen påbörjade gymnasiestudier
- 27 procent av årskullen hade inte ett slutbetyg från gymnasieskolan vid 20-års ålder
- 13 procent av årskullen varken arbetade eller studerade när de var 24 år
- Hälften har ett slutbetyg från studieförberedande och specialutformade program, nästan en fjärdedel har slutbetyg från yrkesförberedande program och drygt en fjärdedel har inte slutbetyg ett år efter att de "normalt" ska vara klara.
- Drygt 2/3 av de elever som inte har ett avgångsbetyg från grundskolan i "normal" tid, har heller inte ett slutbetyg från gymnasieskolan. Av de med låga grundskolebetyg avbryter över 60 procent gymnasiestudierna i förtid. Elever som fullföljer med "dåliga" gymnasiebetyg istället för att avbryta sina studier, har dubbelt så stor chans att få arbete jämfört med de som hoppat av.

”Att en så stor andel inte har ett slutbetyg från gymnasieskolan inom en rimlig tid måste ses som ett misslyckande för utbildningssystemet. Utbildningen tycks inte vara utformad så att den passar en stor del av åldersgruppen.”

”En del av misslyckandet i gymnasieskolan läggs redan i grundskolan. Grundskolan måste bli bättre på att stödja de elever som av olika anledning inte når upp till utsatta mål.”

”Istället för att ge begränsade resurser till samtliga ungdomar, även de som klarar sig utan stöd, borde resurserna koncentreras till dem som behöver dem. För vissa individer kan en kombination av produktivitetshöjande insatser och lönesubventioner vara en väg in på arbetsmarknaden”

Källa: Födda 1981; 95-27-13, Sveriges Kommuner och Landsting, 2009

Även om den kris, som den globala ekonomin genomgått sedan hösten 2008, är den djupaste på ca 80 år, kan det finnas anledning att studera på vilket sätt ungdomarna påverkades av den kris som präglade den svenska ekonomin i början av 1990-talet. I utredningen Valfärdsbokslut för 1990-talet konstateras att unga som gjorde entré på arbetsmarknaden vid den tidpunkten drabbades hårt av den dåvarande höga arbetslösheten på flera sätt. Utredningen finner att utöver svårigheter att få fotfäste på arbetsmarknaden påverkades också de yngres hälsoläge. Anledningen till den kopplingen var den samtidiga krisen i välfärdssystemet. Samma tendens är märkbar även nu, vilket framgår av en färsk rapport från Ungdomsstyrelsen. Som vi också visat ovan påverkas de yngres möjligheter på arbetsmarknaden kraftigare och tidigare i lågkonjunkturer än för dem som hunnit etablera sig. Det gällde således under 90-talskrisen och är en tydlig effekt också i den ekonomiska kris som vi nu genomgår eller möjligen har genomgått.

Ungdomars roll för en förbättrad dynamik på arbetsmarknaden

Inledningsvis i denna rapport har vi gjort en summarisk beskrivning av utvecklingstendenser i den nuvarande ekonomin. Vi har pekat på den accelererande takten i övergången från en ekonomi präglad av industrisamhällets logik till en ekonomi där tjänste- och servicenäringarna och deras karaktäristika dominerar. Vi har likaså framhållit vikten av innovativitet och entreprenörskap och att regioner som erbjuder en miljö, i vilken sådana egenskaper frodas, idag har en tydligt mer gynnsam ekonomisk utveckling.

Redan den kände österrikiske ekonomen Joseph Schumpeter beskrev den utveckling som ekonomin mer eller mindre kontinuerligt genomgår som "en kreativ förstörelse". Med det menas att ekonomins funktionssätt präglas av och faktiskt förutsätter att gamla produktionssätt samt ålderdomliga strukturer och produkter måste överges och lämna plats för nya varor och tjänster och nya former för att framställa dessa. Och det måste i en utvecklad ekonomi ske kontinuerligt. "Det gamla" måste lämna plats för "det nya". Resurser, kapital och arbetskraft, måste allokeras till "det nya" och därmed medverka till att "det gamla" faller sönder eller åtminstone får en mer undanskymd ekonomisk roll.

I en tid som präglas av en accelererande teknisk utveckling och ökad globalisering i meningen alltmer sammanflätade ekonomier blir det naturligtvis än viktigare att "det nya" ges utvecklingskraft. Det är en rejäl utmaning för nationella men även regionala och lokala beslutsfattare att agera så att det sker och den globala konkurrenskraften bibehålls och helst förstärks.

Det vi kan konstatera i detta sammanhang är att dagens ungdomar är betydligt bättre utbildade än de som sökte inträde på arbetsmarknaden för några decennier sedan. Sett mot bakgrund av de utmaningar som den globala ekonomin ställer oss inför borde en välutbildad ungdomsgeneration

vara en enorm tillgång i en process som bär "den kreativa förstörelsens" signum. Ungdomarna idag är inte bara bättre utbildade, de har dessutom vuxit upp i en miljö där flera av de tekniska landvinningar som gjorts inom inte minst det kommunikationstekniska området kommit att tillhöra vardagen i princip för var och en av dem. Den erfarenheten ska inte underskattas. Företagen och även verksamheter inom den offentliga sektorn har redan ändrat arbetssätt och organisationsmönster med utgångspunkt i den tekniska utvecklingen på kommunikationsområdet och den utvecklingen kommer säkert att ta sig än mer radikala uttrycksformer. Kvarvarande hierarkiska strukturer kommer kanske inte att försvinna men rimligen att kraftigt påverkas på samma sätt. I den situationen står det en generation ungdomar och stampar för att få tillträde till en arbetsmarknad som måste kännetecknas av innovativitet och entreprenörskap, av förnyelse och "förstörelse", av dynamik och gränslöshet.

Ta tillvara på ungdomars kreativitet och engagemang

Ungdomsarbetslösheten är ett stort problem. Det är inget bra sätt att starta sitt vuxna liv med att vara arbetslös och känna att man inte behövs. Erfarenheterna från 90-talskrisen är inte bra.

Det gäller att vara snabb med insatserna för de ungdomar som blir arbetslösa. De som är arbetslösa behöver matchas mot branscher och sektorer där framtidens jobb finns.

Utbildning är den viktigaste insatsen för att minska arbetslösheten. Det är viktigt för den enskilde men utbildning är också jobbskapande i sig. För att underlätta entrén in på arbetsmarknaden behöver vi mer praktik inom både gymnasie- och högskola. Här spelar näringslivet och offentlig sektor en viktig roll. De måste vara aktiva i att erbjuda ungdomar praktikplats – det är ett samhällsansvar!

För att ungdomar ska kunna ta jobb i framtidsbranscher måste man vara villig att flytta. Nu ser vi sedan en tid tillbaka en stark urbanisering. Ska ungdomar flytta till jobben måste det också finns små hyresrätter på bostadsmarknaden.

Jobben på arbetsmarknaden är inte ett nollsummespel. Vissa branscher genererar fler jobb. Det gäller framförallt de som är kunskapsintensiva men också tydliga framtidsbranscher som t.ex. miljöteknik. Vi behöver investera mer i klimatomställning i Sverige. Den kunskapen kommer vi att kunna ex-

portera. Det är ett exempel på hur politiken kan peka ut viktiga områden så att investeringar kan komma igång.

Sverige har goda förutsättningar att hävda sig på den globala marknaden. Vi är duktiga på klimat- och miljöarbete och vi har insett att hög kvalitet på varor och tjänster går via hög kvalitet på arbetskraften.

Ungdomar kan spela en betydande roll på framtidens arbetsmarknad, men det gäller att ta tillvara deras kreativitet och engagemang. De länder som klarar detta är vinnare. Ungdomar har många tillgångar. De har stora kontaktnät, de kan språk, de har världen som spelplats tack vare Internet, de är klimatvänliga och de känner trender tidigt.

Så de stora ungdomskullarna som nu kommer ut på arbetsmarknaden kan förhoppningsvis spela en lika stora roll som 40-talisterna gjorde när de kom ut på arbetsmarknaden inom t.ex. jämställdhetsarbetet.

JYTTE GUTELAND, ORDFÖRANDE I SSU

Vi har tidigare pekat på den i många stycken dramatiska utveckling som ägt rum när det gäller befolkningsutvecklingen. Vi har också redovisat en prognos som belyser den inte mindre dramatiska framtida situationen. Det är enbart kommuner i storstadsområdena som kommer att ha en tillväxt med mer än tio procent för gruppen 18–64 år. Till det kommer sedan ett antal kommuner med högskola eller universitet som också beräknas få en befolkningsmässigt gynnsam utveckling.

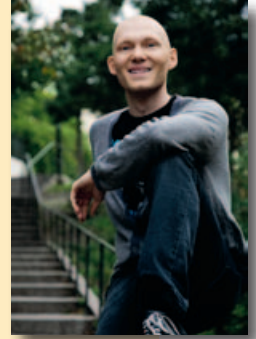
Om man går lite mer på djupet och studerar den relativa utvecklingen för gruppen 20–24 år i jämförelse med gruppen 60–64 år de närmaste fem åren, dvs. till 2015 blir bilden inte mindre tydlig. Nettoökningen för den i denna jämförelse yngre gruppen är under dessa fem år 26 152 personer. Drygt hälften av den siffran avser Stockholms län. Skåne län står för drygt 6 000 och Västra Götalands län för 4 000. Nio län beräknas däremot få en större tillväxt i den äldre befolkningsgruppen än i den yngre.

Gör skolan mer praktiskt inriktad

Det är tre områden där ungdomsarbetslösheten har sina största utmaningar. Det handlar om anställningsbarheten bland ungdomar som måste förbättras. Det kan t.ex. ske genom att reducera arbetsgivaravgifterna eller att hålla rimliga ingångslöner för att minska trösklarna att anställa. Den andra utmaningen berör utbildningssystemet som bättre måste matchas med vad som krävs och efterfrågas på arbetsmarknaden. Idag brister kopplingen mellan skola och näringsliv, det måste vi ändra på. Både skolan och näringslivet har här ett ansvar, inte minst avseende att samordna praktikplatser. Generellt borde skolan ha en mer praktisk inriktning, ungdomars lärande borde stimuleras när de får medverka ute på arbetsplatser och inte bara sitta på skolbänken. Den tredje utmaningen handlar om regelverket som i betydligt högre grad borde bidra till trygghet för ungdomarna och att aktivera ungdomar.

Det är viktigt att alla i yrkesverksam ålder har möjlighet till jobb, oavsett ålder, men för framtiden är det extra angeläget att ungdomar inkluderas på arbetsmarknaden med alla de positiva värden som ett jobb för med sig. Framtidens näringsliv i Sverige ska vara till för alla. Det handlar bl.a. om att satsa mer på forskning & utveckling men också att satsa mer på tjänstenäringsarna, t.ex. de hushållsnära tjänsterna.

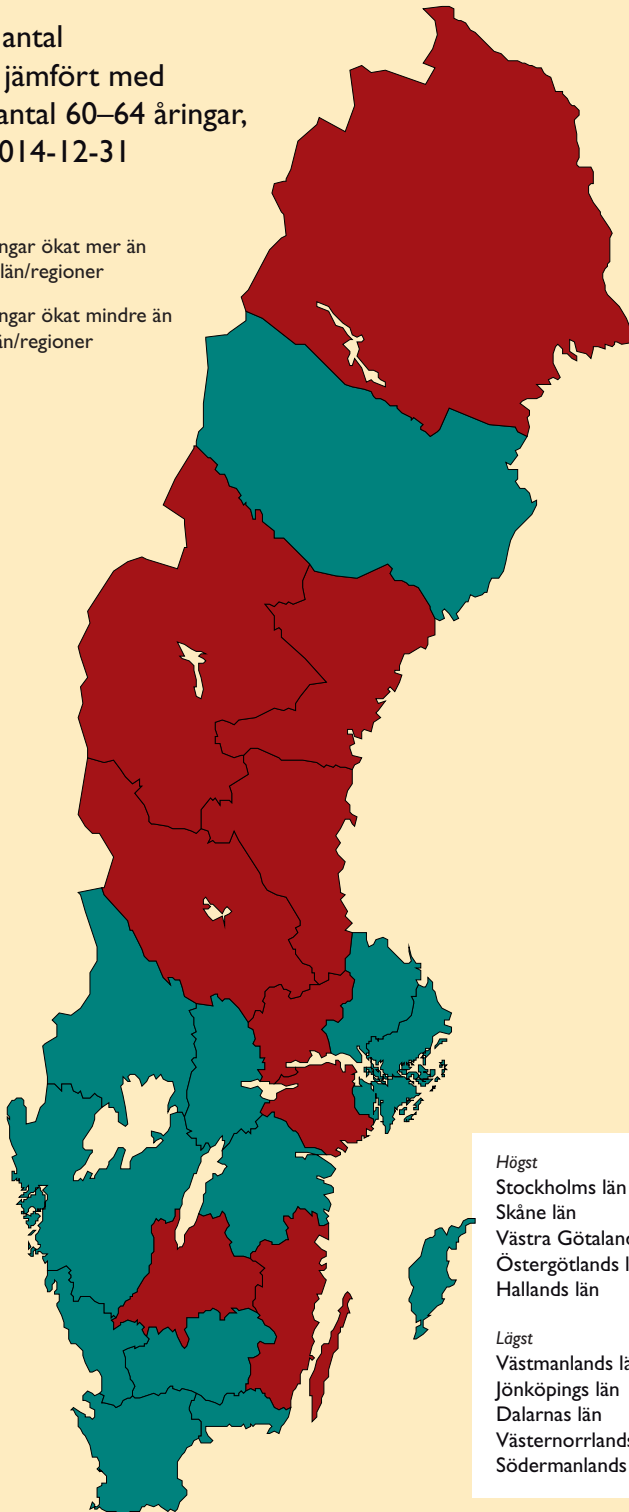
NIKLAS WYKMAN, ORDFÖRANDE I MUF

Det är uppenbart att det mönster vi sett tidigare återkommer på det här området. Ett antal regioner kommer att möta stora utmaningar. Befolkningspyramiden får en alltmer ogynnsam profil i ett stort antal kommuner. För den arbetsmarknad, privat som offentlig, som finns i avfolkningsområdena försvåras nyrekrytering och generationsväxling. Den nödvändiga förnyelsen av kompetens i den takt som krävs idag försvåras. Sett med individens ögon och i synnerhet med de ungdomars ögon som väljer att stanna kvar i den hemort de inte vill lämna växer svårigheterna att få jobb.

Förändring av antal 20–24 åringar jämfört med förändring av antal 60–64 åringar, 2009-12-31–2014-12-31

- Antalet 20–24-åringar ökat mer än 60–64-åringar, 12 län/regioner
- Antalet 20–24-åringar ökat mindre än 60–64-åringar, 9 län/regioner

Öka rörligheten på arbetsmarknaden

Omvandlingsstrycket har tydligt ökat i Sverige under senare år p.g.a. ökad konkurrens och globalisering. Trycket har dock inte märkts så mycket eftersom vi generellt haft en hög tillväxt under senaste decenniet. Framöver är det viktigt att ha en beredskap att hantera omvandlingen där utvecklingskraft och omställningsförmåga är centrala. Det handlar bl.a. om att satsa ekonomiska resurser och kompetens i expansiva branscher och där vi har ett utbildningssystem som är följsamt. Politiken ska vara med och påverka genom bl.a. ett framåtsyftande regelverk. Titta bara vad som gjordes i slutet av 1800-talet, man utformade t.ex. aktiebolagslagen, avskaffade skråväsendet och tog vidare utbildningsreformen för att stödja tillväxt och utveckling i Sverige.

Att behålla kompetens och attrahera kompetens utifrån är viktiga framgångsfaktorer för det svenska näringslivet. En annan framgångsfaktor är att komplettera vår tradition av teknikorientering med att utveckla marknadstänkandet, det gäller särskilt små och medelstora företag.

De visstidsanställda utgör 12–14 procent av arbetskraften men står för hela 70 procent av rörligheten. Det innebär i realiteten att det är väldigt låg rörlighet bland den stora gruppen anställda. Rörligheten borde stimuleras mer och vi behöver hitta former för en modernare arbetsrättslagstiftning. Turreglerna borde avskaffas samtidigt som det införs något slags skydd för individen.

Det borde vara mer av lärlings- och praktikplatser för att minska ungdomsarbetslösheten. Lönespridningen är generellt för låg i Sverige och ingångslönerna borde sänkas för att stimulera till fler ungdomsjobb. Det borde också vara en närmare koppling mellan utbildning och näringsliv, ex. mer elevpraktik redan från grundskolan. 2/3 av eleverna tar sig godkända igenom gymnasiet men hela 1/3 gör det inte.

– Det är ju ett fiasko för skolan att 1/3 av gymnasieeleverna inte klarar gymnasiet, vad händer med denna grupp! Utbildningssystemet är ju grundplåten för svensk tillväxt och välfärd, det måste skötas, inte misskötas.

PONTUS BRAUNERHJELM, PROFESSOR VID KTH OCH VD FÖR ENTREPRENÖRSKAPSFORUM

Fyrtiotalisternas uttåg – vilken arbetsmarknad väntar i morgon?

Den stora gruppen fyrtiotalister är på väg ut ur arbetsmarknaden. Vi har en omfattande generationsväxling omedelbart framför oss. Även om pensionsavgångarnas geografi visar en bild av en relativt sett större andel av befolkningen som går i pension i det vi brukar kalla skogslänen och i östra Götaland så är fyrtiotalisternas uttåg ur arbetsmarknaden utbrett över hela landet.

Hur ser då den arbetsmarknad ut som fyrtiotalisterna lämnar och den yngre generationen från senare delen av 1980-talet ska träda in på? I väsentliga delar är den annorlunda, och framför allt helt annorlunda den som fyrtiotalisterna trädde in i när de gjorde entré på arbetsmarknaden. Ovan har framhållits vikten av att låta det nya få spira, att stimulera en utveckling där resurser i form av kapital och kompetens förs över från gamla strukturer till nya. Om vi till det tittar närmare på den prognostiserade utvecklingen för olika näringsgrenar framträder en kompletterande bild. I stora drag kan utvecklingen beskrivas med följande siffror som pekar fram mot 2030.

- **Jord- och skogsbruk** sysselsätter idag ca 75 000 personer. År 2030 kommer det att vara ca 30 000.
- **Industrin** sysselsätter idag ca 750 000 personer. År 2030 beräknas siffran vara 655 000.
- **Byggnadsverksamhet** kommer att ha en marginell uppgång från dagens 265 000 till knappt 300 000.
- **Privata tjänster**, en näringsgren som vuxit mer eller mindre kontinuerligt de senaste 20 åren beräknas 2030 omfatta 1 830 000 personer, vilket är en ökning med drygt 100 000.
- **Offentliga tjänster** får den största ökningen med ca 250 000 personer till 1 665 000.

Så, sammanfattningsvis, arbetsmarknaden förändras och förändras kraftigt. Näringsgrenar växer respektive minskar räknat i antalet verksamma. Den utvecklingen sker inte balanserat i landets olika delar utan varierar från region till region bl.a. beroende på hur den nuvarande näringsstrukturen ser ut. Men inte heller arbetsinnehållet och arbetsorganisationen inom respektive näringsgren är opåverkat av den tekniska och ekonomiska utvecklingen. De unga männen och kvinnorna som nu söker tillträde till den arbetsmarknad som fyrtiotalisterna lämnar möter en arbetsmarknad i förändring, en arbetsmarknad i kontinuerlig förändring och sannolikt en arbetsmarknad i accelererande förändring. För såväl ungdomarna och arbetsplatserna, privata som offentliga, som regioner och kommuner finns här både möjligheter och hot. Det största hotet är som alltid att blunda och inte upptäcka de nya möjligheter som skapas.

Slutsatser och råd till beslutsfattare, debattörer och ungdomar

Är ungdomsarbetslösheten i Sverige hög?

Det är ingen tvekan om att arbetslösheten bland de unga i Sverige är hög och att den har stigit kraftigt i samband med att lågkonjunkturen och finanskrisen slog till hösten 2008. Det finns emellertid anledning att nyansera bilden något.

För det första är det viktigt att komma ihåg att de procentsiffror som nämns som ett resultat av de s.k. AKU-mätningarna mäter arbetslöshet i den grupp som definieras tillhöra arbetskraften. Den omfattar för Sveriges del även vissa heltidsstuderande. 63 procent av dem som uppges vara arbetslösa är heltidsstuderande. Det faktiska antalet arbetslösa, icke heltidsstuderande uppgår till drygt 72 000 individer av en total population unga 15–24 år om 1 243 900. Det är illa nog men nyanserar den bild som arbetslöshetsnivåer om ca 30 procent ger.

För det andra finns ett tydligt samband mellan den höga nivån på ungdomsarbetslösheten och den djupa konjunktursvacka som ekonomin just gått igenom. Det är att betrakta som ett normaltillstånd att unga drabbas hårdare av lågkonjunkturer än den äldre arbetskraften och att det dessutom visar sig tidigare i konjunkturcykeln. Tendensen är dessutom likartad i övriga Europa och dessutom i USA även om nivån varierar kraftigt från land till land.

För det tredje är karaktären på ungdomsarbetslösheten sådan att den i huvudsak omfattar två grupper, grupper som är synnerligen olika både vad gäller orsaker till arbetslösheten och förutsättningarna att genom skilda åtgärder komma åt den. För den ena gruppen, de som varvar eller kombi-

nerar studier med arbete, är nivån på arbetslösheten knappast att betrakta som ett problem. Man kan möjligen anse att det vore värdefullt om flera kunde avsluta sina studier med någon form av examen tidigare, dvs. utan att förlänga studietiden genom att vissa perioder stå till arbetsmarknadens förfogande. Kanske kan man också tycka att det vore bra om studiemedlen var så generösa att man som heltidsstuderande inte ansåg sig behöva arbeta vid sidan av heltidsstudier. Men det är som sagt knappast ett problem som ska sorteras in under begreppet "ungdomsarbetslöshet".

Den andra gruppen däremot, de som innefattar ungdomar som ofta har en mindre lyckad period i gymnasieskolan bakom sig och som ofta just därför har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden bör ägnas stor uppmärksamhet. Till detta återkommer vi lite längre ned i detta avsnitt.

Ungdomar utbildar sig längre och blir föräldrar senare

Det finns anledning att i anslutning till analysen av ungdomsarbetslösheten notera att fler ungdomar idag studerar allt högre upp i åldrarna och också är betydligt äldre än tidigare när det första barnet föds. Det är sannolikt att det också medverkar till en senareläggning av etableringen på bostadsmarknaden. När 75 procent av en åldersklass är sysselsatt anses definitionsmässigt den ålder klassen vara etablerad på arbetsmarknaden. Den tidpunkten har på 20 år förskjutits fem år från 21 till 26 års ålder. På motsvarande sätt har medelåldern för modern vid det första barnets födelse under en fyrtioårsperiod stigit med nästan fem år och är nu nästan 29 år.

Slutsatsen av dessa iakttagelser är att det skett en mycket märkbar tidsförskjutning av när de sista stegen tas in i vad som skulle kunna uttryckas som vuxenvärlden. Det är inte orimligt att det också i någon utsträckning påverkar ungdomars förhållningssätt till arbetsmarknaden och ambitionerna att få en fast förankring där.

Kommunerna och näringslivet har gemensamt en nyckelroll

Som poängterats ovan kan ungdomsarbetslösheten beskrivas som ett problem i första hand vad gäller den ena av de två huvudgrupper som den konstitueras av, nämligen den som rör ungdomar som har dåliga erfarenheter och resultat i gymnasieskolan och som inte minst därför har svårt att få fotfäste på arbetsmarknaden.

För dem som ingår i den gruppen bör ett antal åtgärder övervägas, åtgärder som har det gemensamt att de sänker trösklarna för inträde på arbetsmarknaden och förstärker kopplingen mellan skola och arbetsliv.

Kommuner och regioner måste agera brobyggare

Vi måste sänka trösklarna för ungdomarna att komma in på arbetsmarknaden. Sänkta kostnader för att anställa, genom sänkta arbetsgivaravgifter, en förbättrad arbetsrätt och rimliga ingångslöner är några vägar. Kompetensförsörjningen kommer bli en nyckelfaktor för ett fortsatt framgångsrikt näringsliv i Sverige, att ha rätt utbildad arbetskraft och en väl fungerande matchning. Hela utbildningssystemet behöver göra en ”make over”. Vi behöver satsa mer på såväl praktiskt inriktade utbildningar, på lärlingsutbildningar som på mer entreprenörskap i skolan. Vi i Sverige har generellt inte lyckats förena näringsliv och skola på något bra sätt. Entreprenörskap borde ingå som en naturlig del i skolan där elever kontinuerligt får praktisera ute på arbetsplatser, lära sig driva företag och på det sättet skaffa sig ovärderliga kontakter. Skolan är gammalmodig i sin struktur, den behöver mer stödja ”ta för sig-samheten”. En signal på att skolan inte funkar som den borde är att väldigt många lämnar skolan idag utan fullständiga betyg. – Det måste vi ändra på, det ska ju vara stimulerande och roligt att gå i skolan!

Dagens ungdomar har generellt sett goda förutsättningar att starta företag och bli entreprenörer. De präglas av kreativitet, framåtanda och att man behärskar flera språk. Dessutom startar allt fler unga företag. Det svenska näringslivet kommer mer och mer präglas av en tjänstesektor med innovationer, med nya välfärdslösningar, turism och caféer. Men det är viktigt att de nya näringarna kompletterar de mer traditionella näringarna, det är inte antingen eller. Kommuner och regioner har en viktig funktion i att hjälpa till med att bygga broar mellan skola och näringsliv. En annan roll är att bidra med mötesplatser där folk från olika delar i samhället kan mötas och utbyta erfarenheter, hjälpa varandra och vara kreativa.

– Framtidens lokala/regionala näringsliv kommer inte präglas av att ”ensam är stark”. Tvärtom handlar det om att med gemensamma lokala/regionala krafter bidra till tillväxt och utveckling, det blir både mer stimulerande och skapar kraft.

ANNIE JOHANSSON, RIKSDAGSLEDAMOT, CENTERPARTIET

En viktig roll på detta område har kommuner och regioner, som i nära samverkan med det lokala och regionala näringslivet bör stimulera framväxten av praktik- och traineeplatser, feriearbeten samt arenor där en gemensam insikt om vikten av gemensamma insatser och ett gemensamt ansvar växer fram. Överhuvud taget finns det anledning att på olika sätt stärka kopplingen och underlätta övergången mellan skola och arbetsliv. Kommunerna bör ingående analysera vilket utbildningsutbud som bör erbjudas. Kommunerna bör också kunna föregå med gott exempel när det gäller praktikplatser och kanske också traineeplatser.

Samtidigt är kanske den viktigaste rollen som en kommun kan ta på sig att tillsammans med det lokala näringslivet medverka till att frågan om hur man kan gå tillväga för att underlätta för ungdomar att få in en fot på den lokala arbetsmarknaden prioriteras. Formerna för kontakter mellan kommun och näringsliv varierar från kommun till kommun. I normalfallet finns emellertid någon form av kontaktarena för återkommande samtal. Vid möten i denna kontaktarena bör frågan om hur man bäst kan tackla den viktiga frågan om hur man kan öppna dörrarna till arbetsmarknaden för ungdomarna i kommunen diskuteras och det gemensamma ansvaret komma till uttryck. För såväl de offentliga som de privata arbetsgivarna bör det finnas ett stort intresse av att åstadkomma detta. Till andra motiv för kraftfulla lokala insatser bör också läggas vikten av att underlätta den förestående generationsväxlingen.

Sänk trösklarna och stärk anknytningen mellan skola och arbetsliv

Ett skäl till att ungdomar har svårigheter att komma in på arbetsmarknaden kan vara att arbetsgivare bedömer att kostnaden inte motsvaras av det som personen utan arbetserfarenhet förväntas bidra med. Det kan givetvis sägas vara en naturlig bedömning i synnerhet om det gäller ungdomar som inte fullföljt gymnasieskolan eller gjort det men med svaga vitsord. I synnerhet för den gruppen, och den utgör en stor del av de som klassas som unga arbetslösa, kan det vara av utomordentligt stort värde om arbetsgivarens kostnad initialt hålls nere. Det kan ske på olika sätt och med skilda lösningar som framgår av den politiska debatten. Här är inte platsen att peka ut vilken lösning som är den bästa. Men att starkt understryka vikten av att vidta åtgärder för att sänka trösklarna till jobb för den här gruppen av ungdomar har sin plats i denna rapport.

Ett annat åtgärdsområde där det också föreligger förslag från olika politiska aktörer är att förstärka anknytningen mellan skola och arbetsliv. Att det

sker bedömer vi som en fråga av samma dignitet som den föregående. Och i huvudsak samma ungdomsgrupp står i fokus. Gymnasieskolan har idag en teoretisk inriktning, som inte passar alla. Det bidrar till att en förhållandevis stor ungdomsgrupp känner sig främmande i skolan, vilket i sin tur får olyckliga konsekvenser för möjligheterna att få jobb. Idag finns flera förslag som siktar till att ge delar av gymnasieskolan en mer praktisk inriktning genom olika inslag av lärlingsutbildning. Också detta kan detaljutföras utifrån lokala förutsättningar och behov, men att frågan bör prioriteras är emellertid viktigt.

Undersökningar visar att en relativt stor andel av dagens ungdomar kan tänka sig att vara företagare. Samtidigt är det få som tar steget att starta eget. Lösningen på frågan om hur man bäst kommer tillrätta med en hög ungdomsarbetslöshet är sannolikt inte en mer omfattande stimulans till egetföretagande, men som en pusselbit för dem som vill prova företagande har det en viktig plats. Enligt uppgifter från Eurostat var i Sverige 2008 endast ca 0,7 procent av ungdomarna i åldersgruppen 15–24 år egna företagare. Fyra länder i Europa har en lägre nivå. I exempelvis Nederländerna och Italien är andelen 2,4 procent och i Storbritannien 2,0 procent.

Ekonomins anpassningsförmåga är grundläggande

Nivån på ungdomsarbetslösheten har givetvis ett nära samband med ekonomins nationella funktionssätt i generella termer. Regelverk och incitamentsstrukturer måste präglas av stor och kontinuerlig anpassningsförmåga, något som är särskilt angeläget i en tid som präglas av kontinuerlig och i vissa stycken omfattande omvandling.

Rörligheten på arbetsmarknaden i Sverige är låg och omfattar till alltför stor del enbart dem som har tidsbegränsade anställningar. En hög grad av anpassningsförmåga till en kontinuerligt förändrad och stegrad global konkurrenssituation förutsätter stor rörlighet, vilket i sin tur förutsätter en optimal mix av stimuli och trygghet. I det sammanhanget bör det inte vara tabu att också pröva delar av arbetsrätten. Huruvida nuvarande utformning av lagen om anställningsskydd (LAS) är ett hinder för ungdomars möjligheter att komma in på arbetsmarknaden är en omtvistad fråga som ännu inte fått något entydigt svar. Det bör dock vara av stort intresse att ingående pröva om LAS har en utformning som är anpassad till en snabbt förändrad arbetsmarknad där allt fler delar är utsatta för internationell konkurrens och behovet av rörlighet växer.

Generationsväxlingen både möjlighet och hot

Den förestående generationsväxlingen bör ses som en möjlighet till lediga jobb att bekläda med en yngre arbetskraft men också till en snabbare anpassning till ett arbetsinnehåll som tar sin utgångspunkt i nya krav och nya tekniska och organisatoriska förutsättningar. Men det är uppenbart att generationsväxlingen kan behöva underlättas på olika sätt som vi visat ovan. Med utgångspunkt från frågan om hur vi ska kunna komma tillrätta med en förhållandevis hög ungdomsarbetslöshet måste generationsväxlingen betraktas som en möjlighet.

Såväl en önskvärd högre nivå på rörligheten för en anpassning till en ekonomi i förändring som generationsväxlingen kan förstärka den regionala obalans som redan idag är tydlig och i morgon kan bli förödande för vissa delar av landet. Prognoser över befolkningsutvecklingen och tjänste- och servicesamhällets tillväxt och dess inneboende logik till förmån för mer täta och kunskapsintensiva regioner skapar en bild, som är ett kraftfullt hot mot vissa kommuner och regioner. För ett fortsatt välstånd med ett anständigt utbud av arbetstillfällen och ett fortsatt välfärdssamhälle också i de delar av landet som påverkas negativt av den förestående utvecklingen är en rad av åtgärder nödvändiga. Med speciellt ungdomarnas situation för ögonen är en stor geografisk spridning av utbildningsmöjligheter, också av kvalificerad utbildning helst med en yrkesinriktad koppling till den regionala arbetsmarknadens karaktär, en sådan åtgärd.

Erbjud alla ungdomar sommarjobb!

Sverige är en liten öppen ekonomi. Vi ska inte konkurrera med låga löner. För att klara konkurrensen från omvärlden behöver vi satsa än mer på forskning och utbildning. Vi ska använda den svenska öppenheten och kreativiteten som en konkurrensfördel.

Företagsklimat behöver förbättras. På många håll saknas det riskkapital, men vi behöver också skapa kluster för olika verksamheter. Det görs bäst genom regional samverkan mellan olika aktörer.

Ungdomsarbetslösheten är ett stort slöseri. Jag är extra stolt över en insats i min politiska karriär och det var när jag kunde erbjuda sommarjobb till alla ungdomar i Nynäshamn. Det är ett exempel på vad samhället kan göra. Resultaten av insatsen var mycket bra. Ungdomarna fick kontakten med arbets-

marknaden som många saknade. Det var ett viktigt första steg som stärkte många självförtroende, men det gav också positiva spridningseffekter som exempelvis möjligheter till heljobb och fortsatt anställning för en del.

För att hjälpa ungdomar kan vi utveckla lärlingsprogrammen så att fler erbjuds praktik- och traineeplatser. Frågan är betydelsefull och avgörande för Sveriges framtida konkurrenskraft, men den har inte fått rätt prioritet. Vi måste starta redan i skolan med entreprenörskaputbildning för att tidigt främja kreativitet. Det kommer att vara de kreativa som blir vinnare på framtidens arbetsmarknad. Detsamma gäller på nationell nivå. De länder som kan ta tillvara kreativiteten hos sin befolkning blir vinnare på den globala arenan!

Vi har ägnat för mycket tid åt att diskutera skatter och välfärd, istället för att fundera över hur vi ska klara Sveriges konkurrenskraft. Det handlar om att se varje människa som en resurs som kan bidra i arbetet. Tyvärr har vi inte prioriterat detta tillräckligt tidigare. Vi blev helt enkelt lite för självgodas och såg inte hur snabbt världen runt omkring oss utvecklades.

Sverige har ett gott utgångsläge men det gäller nu att vi tar chansen till förändring när stora grupper 40-talister går i pension och många unga ska in på arbetsmarknaden. Det liknar den situation som råder vid omstrukturering eller nedläggning av en verksamhet. Det är då man har chansen att förändra genom att ställa frågan – kan vi göra detta på ett nytt och bättre sätt? Utmaningen är inte att binda sig till det gamla utan att istället vara öppen för det nya!

Jag ser framförallt insatser som bör göras för att underlätta ungas entré på arbetsmarknaden:

- alla svenska kommuner ska tillsammans med näringslivet erbjuda alla ungdomar sommarjobb
- ingå överenskommelser på lokal nivå mellan privata och offentliga aktörer att ungdomar praktik- och traineeplatser
- arbeta innovativt på lokal och regional nivå med att främja entreprenörskap och kreativitet

ILIJA BATLJAN, OPPOSITIONSLANDSTINGSRÅD I STOCKHOLMS LÄNS LANDSTING

I generella termer bör ungdomar stimuleras att söka sig till utbildningsorter och inte i någon fiktiv mening hindras från rörlighet. Samtidigt bör lokala och regionala myndigheter i nära samverkan med näringslivet skapa attraktivitet såväl i det som livsmiljön kan erbjuda som i det som rör arbetslivets villkor.

Vad kan ungdomarna göra?

Ungdomar är i en utsatt position när de ska etablera sig på arbetsmarknaden. Har man under studietiden ingen eller begränsad kontakt med arbetsmarknaden blir steget mellan studier och arbete stort. Även om det nu pågår en politisk diskussion om betydelsen av att öka kontakten med arbetsmarknaden under skoltiden genom praktik, så spelar också den enskildes inställning stor roll. Här gäller det att tidigt söka upp potentiella arbetsgivare för att visa intresse för extrajobb eller feriejobb. Att därigenom tidigt få in en fot på arbetsmarknaden är meriterande och det skapar värdefulla nätverk och kontakter. Men det handlar också om att vara öppen för att pröva eget företagande. Skolor som erbjuder kunskap om entreprenörskap kan spela en viktig roll för de ungdomar som vill omsätta sina idéer i företagsform.

Den gruppen ungdomar som har svårast att etablera sig på arbetsmarknaden är de som lämnar gymnasiet utan kompletta betyg. Här har den enskilde ungdomen självfallet huvudansvaret för sina studier men kommun och näringsliv kan gemensamt bistå med stöd genom t.ex. praktik, men också genom att betona den valfrihet som goda studieresultat ger. Tyvärr finns det en del attitydproblem till studier runt om i landet som inte är ett stöd för ungdomar i ett samhälle med allt högre kunskapskrav.

Förutom att arbetslivserfarenhet och studier underlättar inträdet på arbetsmarknaden så är rörlighet ytterligare en viktig faktor som ungdomar kan påverka. Att vara beredd att flytta från sin hem- eller studieort ökar anställningsbarheten och utbudet av potentiella arbetsgivare.

Fem sammanfattande råd

- **Nyansera debatten kring arbetslösheten**

För att de ungdomar som verkligen har problem att äntra arbetsmarknaden ska få adekvat hjälp behöver debatten nyanseras. Det är framförallt de drygt 72 000 arbetslösa ungdomar, som utgör 5,8 procent av totala antalet 15–24 åringar (enligt SCB:s Arbetskraftsundersökning i April 2010), som debatten bör handla om.

- **Stärk kopplingen mellan skola och arbetsmarknad**

Öka inslagen av praktik på gymnasiet och hjälp de skoltrötta att lämna gymnasiet med kompletta betyg. Här kan kommunen och det lokala näringslivet upprätta gemensamma samhällskontrakt om att erbjuda ungdomar praktik. Här finns goda erfarenheter att hämta från ICAs satsning "Vi kan mer" eller Swedbanks och Sparbankernas satsning "Unga Jobb".

- **Sänk trösklarna till arbetsmarknaden**

Anställningsbarheten för de ungdomar som står längst från arbetsmarknaden behöver förbättras. För att öka gruppens attraktivitet behöver arbetsgivarnas kostnad vara låg initialt för att över tiden trappas upp. Det kan åstadkommas med olika metoder med varierande grad av utmaningar för det politiska systemet och för arbetsmarknadens parter. Sett till de problem som de mest utsatta ungdomarna har för att få fotfäste på arbetsmarknaden är det inte acceptabelt att gamla tabun utgör hinder för att hitta en lösning som är funktionell och hållbar.

- **Öka rörligheten på arbetsmarknaden**

För att aktivt möta globaliseringens krav på ständig förändring bör rörlighetens betydelse för arbetsmarknadens funktionalitet utredas i syfte att konstruktivt söka en lämplig mix mellan trygghet och flexibilitet.

- **Stimulera entreprenörskap och sörj för ett gott lokalt företagsklimat**

Börja redan tidigt i skolan med att stimulera entreprenörskap i nära samarbete med det lokala näringslivet. Arbeta aktivt med att utveckla samarbete och kunskap mellan politik, offentlig förvaltning och det lokala näringslivet – ingen tillväxt utan välfärd och ingen välfärd utan tillväxt.

Referenslista

- Arbetsmarknadsrelaterade flyttningar i Sverige, Vinnova 2010:08, Niedomysl&Malmberg, 2010
- Country Survey Sweden, OECD: 2008
- Europeiskt ungdomsindex 2009, Svenskt Näringsliv, 2009
- Födda 1981:95-27-13, Sveriges Kommuner och Landsting, 2009
- Generationsväxlingen och regionernas befolkning, Arbetsförmedlingen Ura 2010:1.
- Geografiska villkor för produktivitet och sysselsättning, Vinnova 2010:08, Lindgren&Holm, 2010
- Har ungdomsarbetslöshet långsiktiga effekter? Institutet för arbetsmarknads-
politisk utvärdering. Rapport 2004:13, Oskar Nordström Skans, 2004
- Lärling – en bro mellan skola och arbetsliv, SOU 2010:19
- Migration and Place Attractiveness, Thomas Niedomysl, 2006
- Regionalpolitiska utredningens slutbetänkande, SOU 2000:87
- Råd till en finansminister, Konjunkturrådets rapport 2010
- Statistics in focus 20-2010 – Impact of the Crisis on unemployment so far less pronounced in the EU than in the US, Eurostat, 2010
- Statistiskt Meddelande AMIISM0903, SCB, 2009
- Ung idag 2010 – En beskrivning av ungdomars villkor, Ungdomsstyrelsen 2010:9
- Varför är den svenska ungdomsarbetslösheten så hög? Rapport till Finanspolitiska rådet 2009:6, Oskar Nordström Skans, 2009
- Välfärdsbokslut för 1990-talet, SOU 2001:79

Ungdomarna, jobben och framtiden!

En skrift om strukturomvandling med fokus på ungdomar
i ett lokalt och regionalt perspektiv

Arena för Tillväxt är ett samarbetsprojekt mellan Swedbank, ICA och Sveriges Kommuner och Landsting som syftar till att främja lokalt och regionalt tillväxtarbete.

Ungdomsarbetslösheten har en tid varit föremål för en livlig diskussion i Sverige. Debattartiklar, partipolitiska utspel och uttalanden är vanligt förekommande. En fråga är emellertid vilken saklig grund som utspelen vilar på och hur realistiska förslagen till åtgärder är. Det kan finnas anledning att bidra till faktaunderlaget för den debatt som säkert kommer att och gärna bör fortsätta. För visst, ungdomsarbetslösheten är ett gissel, bidrar till att många ungdomar riskerar att hamna i ett långvarigt utanförskap och är ett omfattande resursslöseri.

I den här skriften försöker vi sätta in ungdomsarbetslösheten i ett litet större sammanhang, dels genom att relatera den till den utveckling och de utmaningar som följer av globaliseringen, dels visa på de samband som kan finnas med de kontinuerligt förändrade mönster för främst högre studier och familjebildning, som präglar vår tid.

*Upplysningar om rapporten
lämnas av Arena för Tillväxt,*

Roland Lexén tel: 08-452 75 15

Per Sandgren tel: 08-452 78 86

Beställning av rapporten görs på hemsidan

www.arenafortillvaxt.com eller

e-post: arenafortillvaxt@skl.se

Arena för Tillväxt

Hornsgatan 20, | 18 82 Stockholm • www.arenafortillvaxt.com